

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**HOTUBA YA MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI
KATIKA WIZARA YA FEDHA NA MIPANGO MHESHIMIWA HALIMA
JAMES MDEE (MB) AKIWASILISHA BUNGENI MAONI YA KAMBI RASMI
YA UPINZANI KUHUSU MAPENDEKEZO YA MPANGO WA MAENDELEO
WA TAIFA KWA MWAKA WA FEDHA 2019/2020**

*Inatolewa chini ya Kanuni ya 94(5) (a) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la
Januari, 2016*

Ofisi ya Bunge,
S. L. P 941,
DODOMA

Novemba, 2018.

HOTUBA YA MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KATIKA WIZARA YA FEDHA NA MIPANGO MHESHIMIWA HALIMA JAMES MDEE (MB) AKIWASILISHA BUNGENI MAONI YA KAMBI RASMI YA UPINZANI KUHUSU MAPENDEKEZO YA MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA WA FEDHA 2019/2020

Inatolewa chini ya Kanuni ya 94(5) (a) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016

---

1. UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, wakati dhima ya Mpango wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano (2016/17 – 2020/21) ni Kujenga Uchumi wa Viwanda ili Kuchochea Mageuzi ya Uchumi na Maendeleo ya Watu; tundaingia mwaka wa nne wa utekelezaji wa Mpango huo, hali ya uchumi na maendeleo ya watu katika kaya zao hapa nchini ikiwa mbaya zaidi kuliko awamu zote nne za Serikali zilizotangulia.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa utafiti uliofanywa na William Attwell mwaka 2017 na kuchapishwa katika mtandao wa 'Fronteers Strategy Group'¹, ni kwamba; pamoja na ukuaji wa uchumi wa Tanzania unaotajwa kukua kwa kasi, na licha ya ongezeko la idadi ya watu kuwa kubwa; bado uwezo wa wananchi wa kununua bidhaa (spending/purchasing power) umebaki kuwa wa chini sana. Utafiti unaendelea kuonyesha kwamba, kutokana na kiwango kikubwa cha umasikini nchini Tanzania (ambacho kwa sasa kimefikia asilimia 47 ya idadi ya

---

¹<http://blog.frontierstrategygroup.com/2017/05/tanzanias-consumers-overlooked-overestimated/>

watu wote), jumla ya idadi ya wananchi(walaji) wenye uwezo wa kununua bidhaa, ni chini ya nusu ya ile ya Kenya licha ya nchi hiyo kuwa na idadi ndogo ya watu kuliko Tanzania.

Mheshimiwa Spika, utafiti huo unaonyesha pia kwamba; zaidi ya asilimia 70 ya watu wazima wanaofanya kazi hawana kipato cha uhakika. Aidha, kipato hichohicho kisicho cha uhakika, hukumbwa na dhoruba ya kupanda na kushuka kwa mwenendo wa uchumi mara kwa mara. Matokeo yake ni kwamba, watu walio wengi wana uwezo wa kununua mahitaji ya msingi tu ili kuweza kujikimu kimaisha. Kwa hiyo, ni sehemu ndogo tu ya watu wenye kipato cha ziada cha kuweza kununua bidhaa kwa ajili ya matumizi mengine ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia matokeo ya utafiti huo ni kwamba; Mpango wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano umeshindwa kutimiza dhima yake ya kuchochea mageuzi ya uchumi na maendeleo ya watu ikiwa huu ni mwaka wa nne wa utekelezaji wa Mpango huo ambapo wananchi walio wengi hawana uwezo wa kununua bidhaa kwa ajili ya maendeleo yao.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni haioni muujiza wowote unaoweza kufanyika ndani ya kipindi cha mwaka mmoja uliobaki wa utekelezaji wa Mpango wa Miaka Mitano ili kuifanya asilimia 70 ya watanzania wasio na kipato cha uhakika kuwa nacho. Aidha, hakuna uhakika kama kwa kipindi cha mwaka mmoja uliobaki tunaweza kufuta kiwango cha umasikini

cha asilimia 47 na kuifanya Tanzania kuwa nchi ya watu wenye kipato cha kati kama Serikali hii ya awamu ya tano inavyojinasibu.

Mheshimiwa Spika, sababu kubwa ya Mpango kushindwa kuifikia dhima yake ni kitendo cha Serikali kuitenga Sekta Binafsi katika mchakato mzima wa uendeshaji wa uchumi wa Nchi. Mpango umeeleza vizuri kuwa miradi yote ambayo ni ya kibiashara iachwe itekelezwe na Sekta Binafsi isipokuwa kama kuna sababu nzito ya kufanya vinginevyo **“commercially viable projects should be left to the private sector, unless there is strong justification for doing otherwise”**². Lakini Serikali imeamua kukiuka mwongozo wa Mpango ulioidhinishwa na Bunge na kung'ang'ania kutekeleza miradi yote yenyewe bila kuishirikisha Sekta Binafsi. Miradi hiyo ni kama vile Mradi wa ujenzi wa Reli ya Standard Gauge, Liganga Mchuchuma Industrial Park, Mtwara Petrochemical Special Economic Zone na Bagamoyo Special Economic Zone.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani ina mtazamo kwamba, ili uchumi uwe shirikishi na miradi ya maendeleo iweze kutekelezwa kikamilifu na kuwanufaisha wananchi lazima Serikali iachane na ukiritimba na ubinafsi na kuipa sekta binafsi nafasi katika ujenzi wa uchumi. Kitendo cha Serikali kung'ang'ania kufanya kila kitu yenyewe ni kuturudisha nyuma kwenye enzi za uchumi wa kijamaa ambao ulishashindwa tangu vita baridi imalizike.

---

² National Five Year Development Plan 2016/17 – 2020/21 p.90

2. KATIBA MPYA NA MUSTAKABALI WA MPANGO WA TAIFA WA MAENDELEO

Mheshimiwa Spika, sote tunatambua kuwa Katiba ndio sheria mama. Katiba ndio taswira hasa ya taifa katika masuala ya kiuchumi, kisiasa na hata katika mambo mbalimbali ya utoaji wa huduma kwa wananchi. Katiba ndio msingi wa utoaji haki na wajibu wa kila raia. Hivyo basi, kwa kutambua umuhimu mkubwa wa kuwa na Katiba Mpya inayokidhi matakwa ya wananchi na inayoendana na mabadiliko makubwa ya kiuchumi, kisiasa na hata kutatua kero mbalimbali za kijamii serikali ya awamu ya Nne iliona ni vyema ikatoa fursa kwa wananchi kuleta maoni yao kuhusu aina ya Katiba wanayoitaka ili kuweza kunufaika kwa pamoja kama taifa.

Mheshimiwa Spika, hakuna uchumi bora wa nchi kama hakuna Katiba bora. Katiba ndio chombo pekee cha kulinda uhuru wa kila raia, ni chombo cha kuonyesha dira ya kule tunapotaka kuelekea na miiko yetu kama taifa. ***(Constitution is the only safeguard of our liberties; it is a solid expression of our vision and values as a nation)***. Kwa mantiki hiyo **hatuwezi kamwe** kuendelea kiuchumi kama hatuna katiba inayotoa taswira ya kule tunapotaka kwenda.

[MANENO YAMEONDOLEWA KWA MAELEKEZO YA KITI]

Mheshimiwa Spika, kwa umuhimu wa matamano ya kuwa na katiba mpya; serikali ilitumia mabilioni ya fedha ikiwa ni sawa na fedha za maendeleo za Wizara ya Mambo ya Ndani, Wizara ya Kilimo, Wizara ya Elimu, Wizara ya Maji na Umwagiliaji, Maliasili na Utalii, Wizara ya Afya, Wizara ya Katiba na Sheria kwa mwaka 2016/2017 pekee kama ilivyoainishwa kwenye fedha za maendeleo za Wizara mbalimbali

kwenye kitabu cha Matumizi ya Maendeleo Juzuu ya Nne kwa mwaka 2017/2018.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mabilioni hayo yaliyotumika serikali ilitumia muda mrefu wa takribani miezi mitatu ikijumuisha wajumbe zaidi ya 600 ambapo kila mjumbe alilipwa posho isiyopungua shilingi 300,000 kwa siku huku watendaji mbalimbali nao wakilipwa posho. Hii ikiwa na maana kwamba fedha za walipa kodi wa nchi hii ndizo zilizotumiwa na serikali ya CCM katika kutafuta Katiba mpya. Kwa umuhimu huo miradi ya huduma za kijamii kama maji, hospitali, madawa, nishati ya umeme ambapo huduma hizi muhimu kwa kila mwananchi hazikupewa kipambeke kwa wakati huo kama mchakato wa Katiba Mpya.

Mheshimiwa Spika, kila raia wa nchi hii alitambua umuhimu wa kuwa na katiba mpya ambayo ilikuwa tegemeo la matumaini mapya ya kuwepo kwa utawala bora ambao ungechochea kasi ya ukuaji wa uchumi na kujenga dhana ya uwajibikaji kwa kila raia na viongozi wao. Kinyume na mategemeo ya wananchi walio wengi mchakato wa upatikaji wa Katiba Mpya umekuwa na kiza kinene hasa katika serikali hii ya awamu wa Tano chini ya John Pombe Magufuli.

[MANENO YAMEONDOLEWA KWA MAELEKEZO YA KITI]

Mheshimiwa Spika, Katiba ya sasa ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977, imeweka misingi ya uwajibikaji katika usimamizi wa maliasili ya Taifa kama inavyosomeka kwenye Ibara ya 27 (1) na (2) na Ibara ya 28 (1) ya Katiba.

- (1) Kila mtu ana wajibu wa kulinda maliasili ya Jamhuri ya Muungano, mali ya Mmlaka ya Nchi na mali yote inayomilikiwa

kwa pamoja na wananchi ,na pia kuiheshimu mali ya mtu mwingine

- (2) Watu wote watatakiwa na sheria kutunza vizuri mali ya Mamlaka ya Nchi nay a pamoja ,kupiga vita aina zote za uharibifu na ubadhiifu, na kuendesha uchumi wa taifa kwa makini kama watu ambao ndio waamuzi wa hali ya baadaye ya taifa lao.

28 (1) Kila raia ana wajibu wa kulinda,kuhifadhi na kudumisha uhuru,mamlaka,**ardhi** na umoja wa taifa.

Mheshimiwa Spika, pamoja na uwepo wa vifungu hivi katika Katiba ya Mwaka 1977 bado maliasili za nchi hii kama wanyamapori, misitu, madini, gesi, hewa, mafuta, maji na uvuvi, na hata mgawanyo wa ardhi umegubikwa na rushwa. Rasilimali zetu hususani madini na wanyapori yamekosa usimamizi mzuri kiasi kwamba wachache ndio wanaonufaika na wananchi wetu hususani wale wanaozunguka maeneo hayo wamebaki kuwa maskini wa kutupwa. Vijiji vinavyozunguka misitu ya hifadhi na migodi imekuwa ikikumbwa na mapigano ya mara kwa mara,manyanyaso makubwa kutoka kwa baadhi ya wawekezaji na hata vifo kwa raia wema wa nchi hii.

Mheshimiwa Spika,mfano dhahiri nimauaji yaliyowahi kutokea katika mgodi wa Geita ambayo yamekuwa yakiripotwa ikiwa ni pamoja na mauaji ya mwanafunzi wa darasa la tano katika shule ya Kivukoni marehemu Hoja Juma, vitendo vya mauaji, utesaji na kuwabambikizia kesi wanavijiji katika vijiji vinavyozunguka mgodi wa North Mara (NMGM), madhara ya kiafya pamoja na ucheleweshaji wa fidia katika maeneo mbalimbali ambayo serikali imewakaribisha wawekezaji bila kujali mustakabali wa wananchi katika maeneo hayo. Katika bonde la

Loliondo wananchi wa maeneo hayo wamekuwa wakiishi kama wakimbizi kutokana na manyanyaso makubwa wanayopata kutoka kwa baadhi ya wawekezaji wa kigeni huku serikali ikiyafumbia macho kutokana na rushwa kubwa kubwa zinazowanufaisha vigogo wa juu serikalini. Kambi Rasmi ya Upinzani imekuwa ikiipigia kelele kampuni ya Ortello Business Corporation (OBC) kutoka falme za kiarabu ambae amekuwa mwiba mkubwa kwa wananchi wa Loliondo na kuona kama wametengwa katika taifa lao.

Mheshimiwa Spika, kumekuwepo kwa malalamiko makubwa kutoka kwa wananchi kuhusu ushirikishwaji katika maamuzi yanayohusu utumiaji wa maliasili katika maeneo yao. Wananchi katika maeneo mbalimbali yenye rasilimali wamekuwa wakiyatunza vizuri na bila uharibifu wowote lakini pale wanapoanza kuletwa wawekezaji **bila kuwashirikisha na kinyume na matarajio yao** basi wananchi hao wamekuwa wakileta vurugu jambo ambalo sio afya kwa wawekezaji na haileti taswira nzuri katika sekta ya uwekezaji kwa wawekezaji wa ndani na nje. Mfano, vurugu zilizowahi kutokea Mwezi Januari na Februari mwaka 2013 mkoani Mtwara.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani ilieleza kwa kina sana katika hotuba ya nishati na madini kwa mwaka wa fedha 2017/2018 kuhusu katiba na mustakabali wa madini, mafuta na gesi asilia ikitoa mifano hai ya uzoefu wa nchi mbalimbali zilizofanikiwa baada ya kutatua changamoto mbalimbali za kikatiba, kisheria na kiseria ili kulinda rasilimali za nchi. Mfano, nchi ya Norway imeweka mwongozo wa uwajibikaji katika matumizi ya maliasili kwenye Katiba yao Ibara ya 110 (b) ambapo ibara hiyo inasema **“every person has a right to an environment that is conducive to health and to natural surroundings**

whose productivity and diversity are preserved. Natural resources should be made use of on the basis of comprehensive long-term considerations whereby this right will be safeguarded for future generations as well". Mwaka 2009 nchi ya Bolivia ilianza mchakato wa kupata katika mpya ambao pamoja na mambo mengine katiba hiyo ililenga kuhakikisha kuwa mafuta na gesi asilia yanawanufaisha wananchi wa Bolivia.

Mheshimiwa Spika, hivyo basi ni dhahiri katiba ya sasa ya mwaka 1977 haitaweza kutuhakikisha kuwa rasilimali zetu zinatukomboza katika lindi la umaskini ambao umetukabili kwa takribani miaka 56 sasa hata baada ya uhuru. Msimamo wa katiba pekee ndio utakaoweza kufafanuliwa vizuri katika sheria zetu zinazolinda rasilimali zetu. Mfano, katika Katiba ya Bolivia imeeleza bayana kuwa serikali ya nchi hiyo itakapoingia ubia na makampuni binafsi katika utafutaji na uvunaji wa mafuta na gesi asilia itakuwa na hisa zisizopungua asilimia hamsini na moja (51%) ya hisa zote. Jambo hili limewekwa bayana ndani ya katiba.

Mheshimiwa Spika, kwa mifano hii iliyo wazi ni kuwa Tanzania inakabiliwa na changamoto kubwa katika usimamizi wa rasilimali zetu na ili kujikwamua katika hili tunahitaji maoni ya rasimu ya pili ya katiba ambayo ilipendekeza namna bora ya kuimarisha ulinzi na usimamizi wa rasilimali zetu ili ziweze kumnufaisha kila mwananchi.

Mheshimiwa Spika, tulipofika sasa kama taifa hatuhitaji kuwa na katiba yenye viraka viraka. Tunahitaji kuwa na katiba mpya inayoendana na kasi ya ukuaji wa uchumi na ushindani wa kibiashara, mabadiliko ya kimfumo katika teknolojia, mashirikiano ya nchi mbalimbali na misimamo ya taifa na utaifa wetu, utawala bora,

inayozingatia demokrasia , haki za binadamu na utawala wa sheria. Hivyo, rasimu ya pili ya katiba imetoa maoni ya wananchi ambayo kimsingi yanashabihiana na uhitaji huo.

Mheshimiwa Spika, wananchi wanataka kuona katika ikiwashirikisha katika kumiliki faida zitokanazo na rasilimali zao ,ikiwa ni pamoja na michakato ya wazi ya utoaji wa leseni,katiba inayotoa mamlaka kwa Bunge kupitia na kuridhia mikataba mbalimbali inayohusu uvunaji wa maliasili ya Taifa ili kuongeza uwazi. Lakini pia, katiba itoe fursa kwa wananchi kuwa na sauti dhidi ya bunge lao, ikiwa ni pamoja na kuhakikisha wanapata taarifa ya kila kinachoendelea ndani ya Bunge kwa kuwa Bunge ndio mkutano mkuu wa wananchi.

Mheshimiwa Spika, hivyo basi, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka serikali kurejesha mara moja mchakato wa rasimu ya pili ya katiba kwani katiba pendekezwa haikuzingatia maoni ya wananchi . Vilevile, Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka serikali kutatua mkwamo wa mchakato wa katiba uliojitokeza katika serikali hii ya awamu ya tano bila sababu mahususi. Kuendelea kwa mkwamo huu kunatoa taswira hasi kwa serikali ya awamu ya tano sio tu ndani ya nchi bali pia katika medani za kimataifa.

Mheshimiwa Spika, Kwa umuhimu huu wa katiba mpya Kambi Rasmi ya Upinzani inashauri serikali ya awamu ya tano chini ya Rais John Pombe Magufuli kurejea katika Ibara ya kwanza ya Katiba ya Japan inayosema ***“The Emperor shall be the symbol of the State and of the unity of the People, deriving his position from the will of the people with whom resides sovereign power”***.Ikiwa na maana kwamba Mheshimiwa Rais azingatie matakwa ya wananchi katika kuwaletea

kile walichokiomba kwa muda mrefu ambacho ni rasimu ya pili ya Katiba.

2.1. Katiba Mpya ni Msingi wa Kujenga Taasisi Imara kwa Maendeleo Endelevu

Mheshimiwa Spika, tangu Serikali hii ya awamu ya tano iingie madarakani imezuka desturi kuwatukuza viongozi wa umma na kufuata maelekezo yao katika utendaji wa Serikali na kuweka kando mifumo ya kitaasisi iliyopo kwa mujibu wa sheria jambo ambalo limekuwa kikwazo kikubwa katika kuifikia azma ya Taifa ya kuwa na maendeleo endelevu.

Mheshimiwa Spika, kutokana na desturi hiyo mbaya, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inatoa wito kwa Serikali kukemea kasumba hiyo na badala yake kuwekeza katika **“Kujenga Taasisi Imara kwa Maendeleo Endelevu (Building Strong Institutions for Sustainable Development)”** Sababu kubwa ya kuweka msisitizo huo ni kutokana na ukweli kwamba; ili kuwa na uendelevu (sustainability) katika jambo lolote ni lazima kuwe na mifumo imara ya kitaasisi, kanuni, taratibu na sheria zitakazofuatwa juu ya namna ya kutekeleza jambo hilo; na sio kufuata matakwa ya mtu au kikundi cha watu katika kufanya hivyo kwa kuwa watu ni wa kupita lakini taasisi na mifumo itabaki.

Mheshimiwa Spika, tunahitaji taasisi imara zinazozingatia misingi ya utoaji haki, ulinzi wa amani na zinazojali uwajibikaji wa pamoja ili kujenga jamii jumuishi kwa maendeleo endelevu. Tunahitaji jamii ya watu huru wanaoishi bila hofu ya kutekwa, kutengwa na wapendwa wao, kuuawa, au vitisho vya namna yoyote. Tunahitaji kuwa na mahakama zilizo huru, zinazoweza kutoa maamuzi yanayozingatia sheria na haki bila mashinikizo ya mtu yoyote. Tunahitaji kuwa na Tume Huru ya Uchaguzi inayofanya kazi kwa

uhuru bila shinikizo la mtu au kikundi cha watu, tunahitaji kuwa na Bunge lenye uwezo wa kuikosoa serikali na kuiwajibisha serikali, tunahitaji jeshi la polisi linalozingatia sheria, usawa na haki za binadamu. Tunahitaji Jeshi la Wananchi lisiloegemea upande wowote, na linalowajibika kwa wananchi wote wa Tanzania na tunahitaji taasisi zote na idara za Serikali zifuata sheria na kanuni na sio maelekezo au matakwa ya viongozi.

Mheshimiwa Spika, ili taasisi nilizotaja ziweze kuwa imara ni lazima tuwe na Katiba Bora itakayoweka utaratibu wa jinsi taasisi hizo zinapaswa kuendeshwa. Aidha, katika kujenga taasisi imara tunahitaji kuwa na viongozi wanaoheshimu katiba na sheria za nchi. Katika ulimwengu wa sasa, hatuhitaji kumjenga mtu mmoja au kikundi kidogo cha watu kwa kuwa hao watapita ila taasisi zitabaki. Katika historia; mifumo ya nchi iliyomjenga mtu mmoja au kikundi kidogo cha watu imesambaratika, na kuziacha nchi hizo katika migogoro mikubwa na udikteta wa kutisha.

Mheshimiwa Spika, ni bahati mbaya sana kwamba taasisi tulizo nazo zimekuwa dhaifu sana na udhaifu huo umesababishwa na viongozi wanaopenda kutawala kwa kutumia njia za mkato – wasiopenda kufuata taratibu za kisheria za kitaasisi. Tumeshuhudia sheria zikivunjwa na viongozi kwa kutoa kauli au matamko ambayo ni kinyume na sheria; watu wananyimwa haki zao za kikatiba na kisheria lakini taasisi husika zinazotakiwa kukemea mambo hayo zimekaa kimya.

Mheshimiwa Spika, nikitoa mfano mdogo tu wa uchaguzi wa marudio wa kata 43 za udiwani na ubunge. Ule haukuwa uchaguzi bali ni unyanganyi wa kimabavu kwani kulikuwa na uporaji wa wazi wa karatasi za matokeo ambapo vyombo vya dola vilitumika vibaya kuingilia uchaguzi huo. Lakini Tume ya uchaguzi ambayo ndiyo taasisi yenye dhamana ya kusimamia uchaguzi huo haikutimiza wajibu wa kusimamia chaguzi hizi ipasavyo na hili

linatia shaka na kujenga hisia kwamba chombo hiki pengine kinafuata maelekezo kutoka kwa mtu au chombo fulani. Udhaifu kama huo, upo katika taasisi nyingi ikiwemo Ofisi ya Msajili wa Vyama vya siasa anayeshabikia migogoro ya vyama vya siasa badala ya kuwa msuluhishi.

Mheshimiwa Spika, Ni muda mwafaka sasa kama taifa kuunda taasisi imara zenye uwezo wa kujisimamia na kufanya kazi kwa ufanisi. Mfano; Taasisi ya kuzuia na kupambana na rushwa (TAKUKURU) ni lazima iweze kujitathimini katika utendaji wake ili kuzuia taasisi hiyo kufanya kazi kwa visasi, uwepo wa taasisi inayotathimini utendaji wa Jeshi la Polisi, Tume ya Taifa ya Uchaguzi, Ofisi ya msajili wa vyama vya siasa nk.

Mheshimiwa Spika, Kutokana na udhaifu wa taasisi zetu, tumeshuhudia vyombo vya dola kama polisi vikivunja sheria kwa makusudi na watendaji wake wakuu wakijinasibu hadharani kwamba wanafuata maelekezo. Utendaji wa namna hii unajulikana kabisa ni kinyume cha sheria. Lakini hoja ya msingi ni kuwepo na chombo huru inachotathimini utendaji kazi na uwajibishaji wa taasisi hizi ili kupunguza utovu mkubwa wa nidhamu unaofanywa na baadhi ya watendaji wakuu kwa kivuli cha maelekezo kutoka juu.

Mheshimiwa Spika, kumekuwepo na taasisi ya kuangalia maadili ya watumishi wa umma, lakini kwa bahati mbaya sana taasisi hii inakosa nguvu ya kufanya kazi kutokana na mashinikizo kwani watendaji wake wakuu ni wateule wa Ikulu. Jambo hili liko wazi kwa kuwa taasisi imeshindwa kuwachukulia hatua wateuliwa wa Ikulu kwenye sakata zima la kuhusu vyeti feki. Pia, tumeshuhudia watendaji wa Serikali ambao ni wateuliwa wa Ikulu wakifanya kazi za uenezi wa Chama cha Mapinduzi. Masuala kama haya yanapelekea wananchi kukosa imani na taasisi hii ya kushughulikia maadili ya viongozi wa umma.

Mheshimiwa Spika, bila kuboresha utendaji kazi wa taasisi zetu haitawezekana kamwe kuwa na maendeleo endelevu ndani ya nchi yetu. Ni jukumu letu sote kulitazama jambo hili kwa kina na kulifanyia kazi haraka iwezekanavyo ili kunusuru nchi yetu kuingia katika mipasuko inayotokana na ubaguzi, chuki na visasi na hata kuingia katika majanga yakiwemo machafuko ambayo kimsingi yanaweza kugharimu maisha ya watu wetu, kuporomosha uchumi wetu na kuharibu jina zuri la taifa letu lililolinda misingi ya amani na utulivu tangu uhuru.

3. MWENENDO WA HALI YA SIASA, ULINZI NA USALAMA NA ATHARI ZAKE KATIKA UTEKELEZAJI WA MPANGO WA TAIFA WA MAENDELEO

Mheshimiwa Spika, upo uhusiano wa karibu sana kati ya hali ya siasa, ulinzi na usalama na utekelezaji wa Mpango wa Taifa wa Maendeleo. Ni ukweli usiobishaniwa kwamba; kama hali ya siasa, ulinzi na usalama katika taifa haipo vizuri; ni dhahiri kwamba kunakuwa na mvurugano wa mambo jambo ambalo ni kikwazo kwa utekelezaji bora wa Mpango wowote wa Maendeleo.

Mheshimiwa Spika, hali ya siasa nchini Tanzania kwa sasa si ya kuridhisha. Wapo wanaoona kwamba wao pekee ndio wenye haki ya kufanya siasa na kuharamisha wengine kufanya siasa. Aidha, hali ya usalama ina mashaka. Siku hizi matukio ya utekaji na mauaji yenye kutatanisha yamekuwa ni kawaida katika nchi yetu. Hali kadhalika hali ya ulinzi imedhoofu. Siku hizi kiongozi kupigwa risasa akiwa maeneo yenye ulinzi, au watu mashuhuri kutekwa katika maeneo yenye ulinzi yamekuwa ni matukio ya kawaida pia. Mazingira yote hayo hayawezi kamwe kuwavutia wawekezaji wakubwa tunaowahitaji katika kuujenga uchumi wetu. Halikadhalika mazingira hayo hayawezi kuwapa motisha wafadhili wetu kutoa fedha za kutekeleza miradi yetu ya maendeleo. Na tayari baadhi ya wafadhili wetu wameanza kukataa kutoa fedha kutokana na mwenendo wa siasa za nchi yetu usioridhisha.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni na watanzania wote wanaopenda kuona haki ikitamalaki katika taifa, tunalaani na tunapinga vitendo viovu vya uonevu, ukandamizaji, utekaji na sasa majaribio ya mauaji yanayofanywa dhidi ya wanachama na viongozi wa vyama vya Upinzani hapa nchini. Ikiwa vitendo hivi vitaachwa viendeleo bila kukemewa na kushughulikiwa kwa uzito unaostahili, kuna hatari ya kundi linalohisi kuonewa likakosa uvumilivu na hivyo kuathiri amani ya nchi; na amani ikitetereka, hakuna Mpango wowote wa maendeleo utakaoweza kutekelezwa na kufikia malengo yaliyokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, Ni mwaka mmoja na miezi miwili sasa imepita tangu Mnadhimu wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni, Mheshimiwa Tundu Lissu anusurike kifo baada ya kushambuliwa kwa kupigwa risasi wakati Mkutano wa Nane wa Bunge ukiwa unaendelea na vikao vyake hapa Dodoma na mpaka sasa hakuna taarifa rasmi iliyotolewa na Serikali juu ya kukamatwa kwa watu waliohusika na tukio hilo. Ikiwa polisi wameshindwa kufanya uchunguzi na kuwakamata wahalifu hao ndani ya mwaka mmoja na miezi miwili, Kambi Rasmi ya Upinzani haioni muujiza wowote unaoweza kutendeka ili watu hao wakamatwe na kufikishwa kwenye vyombo vya sheria hata kama polisi wataongezewa miaka mingine miwili. Tafsiri ya ukimya huo wa Serikali ni rahisi; kwamba hakuna dhamira ya dhati wala utayari wa kushughulikia jambo hilo.

Mheshimiwa Spika, si nia yangu kuorodhesha matukio mabaya wanayofanyiwa viongozi wa upinzani hapa nchini kwa kuwa ni mengi na pia tumeyasema sana humu bungeni; na wakati mwingine kuamriwa kuyafuta katika hotuba zetu, lakini hili la kutuwinda kwa lengo la kutuuwa, hatuwezi kamwe kulinyamazia. Kambi Rasmi ya Upinzani inatoa wito kwa wananchi wote kupaza sauti zao kupinga uonevu na ukandamizaji wa haki, kupinga matukio ya utekaji, utesaji na umwagaji damu katika nchi. Aidha, tunatoa wito kwa waumini wa dini na madhehebu mbalimbali kuendelea kumwomba Mwenyezi Mungu awaponye wale wote walioathirika na matukio hayo lakini zaidi sana kuliepusha taifa na laana kwa damu ya watu wasio na hatia iliyomwagika katika nchi hii.

Mheshimiwa Spika, ili Mpango huu wa Maendeleo tunaoujadili leo uweze kufikia malengo yaliyokusudiwa, ni lazima tuutekeleze tukiwa na umoja na mshikamano kama taifa. Kamwe haitawezekana kuyafikia hayo maendeleo tunayotaka kwa kubaguana kwa itikadi za kisiasa, au kwa kubezana, kunyanyasana, kuoneana, kuumizana na kuuwana. Ni rai ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kwa viongozi wote katika ngazi mbalimbali kuitunza na kuilinda amani ya nchi yetu kwa kutenda haki, na kuacha mara moja tabia za ubaguzi, uonevu, ukandamizaji na unyanyasaji dhidi ya watu wanaowaongoza.

4. UWEKEZAJI KATIKA RASILIMALI WATU KWA MAEDELEO ENDELEVUU (INVESTING ON HUMAN CAPITAL FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT)

Mheshimiwa Spika, ni nadharia na uzoefu wa kawaida kwamba; taifa lolote linalotaka kujitegemea na kujinasua kwenye dimbwi la utegemezi na umasikini linajitahidi sana kuwajengea watu wake uwezo wa ki-elimu, ki-ufundi na maarifa ili kuweza kukabiliana changamoto mabalimbali na hivyo kuweza kuyamudu mazingira yao. Kwa sababu hiyo; taifa la namna hiyo, huwekeza sana katika elimu ili kuandaa wataalamu (rasilimali watu) wa kutosha wenye weledi wa kuendesha sekta mbalimbali za uchumi.

Mheshimiwa Spika, ni kwa sababu hii, Serikali ya awamu ya kwanza ilikuja na sera ya Elimu ya Msingi kwa Wote - Universal Primary Education na kujikita sana kwenye elimu ya kujitegemea ambayo iliwapatia wengi maarifa ya kujijiri na kuendesha maisha yao. Hata elimu ya juu iligharamiwa kwa asilimia 100 na Serikali.

Mheshimiwa Spika, Licha ya nchi yetu kuwa bado kwenye dimbwi la umasikini; na licha ya kuwa bado nchi inakabiliwa na upungufu mkubwa sana wa rasilimali watu, Serikali hii ya awamu ya tano imechagua kuwekeza katika vitu badala ya watu. Ni kweli tunahitaji maendeleo ya vitu kama tunavyoona Serikali ikijenga reli ya kisasa, viwanja vya ndege, kununua ndege mpya ujenzi wa mabarabara nk. lakini nachelea kusema kwamba vitu hivyo vinaweza kudumu kwa muda mfupi mno kama hatutawajengea

watu wetu uwezo wa kuvifanya wenyewe na kuviendesha. Kambi Rasmi ya Upinzani ingefurahi kuona makandarasi wa kujenga reli ya kisasa; na hata mabarabara yetu wakiwa ni watanzania wenzetu. Lakini tathmini fupi inaonyesha kuwa miradi mikubwa ya maendeleo hapa nchini iko mikononi mwa makandarasi wageni. Watu wetu wanaambulia kazi za kuchimba mitaro, kubeba mizigo na kufanya kazi zile ambazo hazihitaji ujuzi na matokeo yake hata ujira wao ni ule wa mboga tu.

Mheshimiwa Spika, Katika ulimwengu wa utandawazi, ufunguo wa mafanikio ya kiuchumi unategemea sana uwezo wa nchi kupata na kutumia ujuzi/maarifa kwa ufanisi na kwa faida katika sekta za kipaumbele na ambazo zinaweza kukua. Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka Serikali kufanya uwekezaji mkubwa katika rasilimali watu, kwa kuwa watu wenye ujuzi ndio msingi mkuu wa kuwepo kwa mfumo wa viwanda unaochochea ukuaji wa uchumi. Uwekezaji katika vitu na katika taasisi ni vikamilisho muhimu vya rasilimali watu; kwani rasilimali (vitu) haitatumiwa vizuri, iwapo itakosa ujuzi wa kiufundi na kiuongozi.

4.1. Miradi ya Kimkakati na Maandalizi ya Rasilimali Watu kwa ajili ya Kutekeleza na Kuendesha Miradi Hiyo

Mheshimiwa Spika, Serikali ya awamu ya tano imeeleza katika mpango kuhusu miradi ya kimkakati pamoja na maelezo mengi kuhusu uchumi wa viwanda. Pamoja na miradi hiyo ya kimkakati ambayo imeelezwa na serikali, haijaelezwa popote kuhusu namna ya kuandaa rasilimali watu kwa ajili ya kuendesha na kusimamia miradi hiyo.

Mheshimiwa Spika, pamoja na Kambi Rasmi ya Upinzani kutokukubaliana na namna miradi hiyo inavyogharamiwa lakini ni lazima kwa vyovyote huwezi kuendesha miradi kama ya ununuzi wa ndege, reli kwa kiwango cha standard gauge au mradi wa stiglers

gorge bila kuandaa wataalam na rasilimali watu ambao wataendesha na kusimamia miradi hiyo ili iweze kuleta tija kwa Taifa.

Mheshimiwa Spika, haitashangaza kusikia kwamba kwa sasa Shirika la Ndege ndio linapeleka wataalam nje ya nchi kwa ajili ya kujifunza kuendesha na kusimamia shirika hilo jambo ambalo lingetakiwa kufanyika wakati wa maandalizi ya mradi ili kuwe na mwendelezo wa kuendesha shirika hata baada ya kupata ndege ambazo zinahitaji wataalam.

Mheshimiwa Spika, tulishasema na tunaendelea kusema kuwa huwezi kusema uchumi wa viwanda bila kuanza kuhuisha mfumo wetu wa elimu ili uendane na uweze kufikia lengo kuelekea uchumi wa viwanda. Vivyo hivyo huwezi kuwa na miradi mingi ya kimkakati bila kuandaa rasilimali watu kwa ajili ya kuiendesha. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inamtaka Waziri kulieleza Bunge juu ya mkakati wa kuandaa rasilimali watu kwa ajili ya utekelezaji wa mpango hasa kwenye miradi ya kimkakati.

5. UDHAIFU WA MPANGO WA TAIFA WA MAENDELEO KATIKA KUKABILIANA NA MAJANGA NCHINI

Mheshimiwa Spika, mara kadhaa katika nchi yetu tumekumbwa na majanga mbalimbali ya asili ambapo mengine yanatokana na uzembe ikiwa ni pamoja na uchakavu wa miundombinu ya usafiri na mengine yanayotokana na Serikali kushindwa kuchukua hatua za awali na za dharura kabla ya majanga hayo kutokea.

Mheshimiwa Spika, kwa kipindi cha sasa tutegemee athari nyingi za kimazingira na majanga ya asili yanayotokana na mabadiliko ya tabia nchi. Mabadiliko ya tabia nchi huathiri sekta karibu zote kama Taifa lisipojiandaa kukabiliana nayo mapema.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni haijasahau majanga kama ya tetemeko lilitokea Kanda ya Ziwa Victoria tarehe 10 Septemba, 2016 ambapo Mkoa wa Kagera uliathiriwa zaidi ambapo wananchi wengi walikufa, wengine kukosa makazi, chakula na maji safi na salama. Aidha miundombunu ya elimu pamoja na afya iliathiriwa kwa kiasi kikubwa.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa takwimu za Serikali vifo vilivyoripotiwa kutokana na tetemeko hilo ni 17, Majeruhi 440, nyumba zilizobomoka 2,063, nyumba zilizopo katika hatari ni 14,081, nyumba zilizopata uharibifu mdogo 9,471 na jumla ya watu ambao walihitaji msaada walikuwa 126,315.

Mheshimiwa Spika, pamoja na athari hizo, majibu ya Serikali kwa wananchi kupitia Rais wa nchi ilikuwa “Serikali haijasababisha tetemeko” na kama hilo halitoshi Serikali iliwataka wananchi kujenga nyumba zao wenyewe kwa kuwa Serikali haiwezi kufanya kazi hiyo. Kambi Rasmi ya Upinzani inachukulia kauli hizo kama kejeli kwa wananchi ambao hutoa ridhaa kwa Serikali iliyopo madarakani kuongoza nchi. Badala Kiongozi Mkuu wanachi kuwa mfariji anageuka na kuwa mtu wa kuongeza machungu kwa wananchi walioathiriwa na janga hilo.

Mheshimiwa Spika, Kabla vidonda vya tetemeko havijapona vizuri, hivi karibuni Taifa lilikumbwa na janga lingine kubwa ambapo tarehe 20 Septemba, 2018 Meli ya MV Nyerere ilizamana na kusababisha vifo zaidi ya 200 ambapo ilikuwa ikifanya safari ya Kisiwa cha Bugorora kuelekea Kisiwa cha Ukara.

Mheshimiwa Spika, kilichoshangaza katika janga hili ni kuwa shughuli za uokoaji zilisitishwa kwa sababu ya giza huku kukiwa hakuna hatua za dharura kuwaokoa wahanga wa ajali hiyo. Aidha, wahanga wengi waliokolewa na miili mingi kuopolewa kwa kushirikiana na wavuvi wanaofanya shughuli katika maeneo hayo.

Mheshimiwa Spika, majanga haya mawili nimeyaeleza kwa sababu ni ishara kwamba Serikali hii ya CCM haina mkakati wala nia ya kuhakikisha kuwa inakuwa na bajeti, vifaa na kutumia teknolojia kukabiliana na majanga nchini.

Mheshimiwa Spika, nayasema haya kwa sababu, licha ya mabadiliko ya tabia nchi kuathiri kila sekta kama nilivyoeeleza awali; bado hakuna kipaumbele chochote kinachopewa eneo hili. Ukirejea Randama ya Ofisi ya Waziri Mkuu (fungu 37) kwa mwaka wa fedha 2017/18, kifungu 2001 mradi namba 6575 **“Kujenga Uwezo wa Kujandaa na Kukabili Maafa”** hakuna fedha yoyote ya ndani iliyokuwa imetengwa kwa ajili shughuli hiyo. Fedha za nje zilizotengwa kwa ajili ya mradi huo zilikuwa ni shilingi 440,000,000/-; lakini hadi mwezi kufikia mwezi Februari 2018 hakuna fedha yoyote iliyopokelewa.

Mheshimiwa Spika, Aidha, katika kifungu hicho cha 2001 mradi namba 5306 **“Kuimarisha Taarifa za Mabadiliko ya Tabianchi na Mifumo ya Tahadhari”** haukuwa umetengewa fedha yoyote ya ndani. Fedha ya nje ilikuwa ni shilingi 1,021,618,000/- na hadi mwezi februari 2018 zilikuwa zimetolewa shilingi 283,986,200 sawa na asilimia 28.7 pekee.

Mheshimiwa Spika, kwa mwaka huu 2018/2019 kifungu hicho 2001 chenye miradi hiyo hiyo hakikutengewa fedha yoyote ya ndani. Fedha za nje zilizotengwa ni shilingi 176,530,200/- kwa mradi namba 6575 na shilingi 286,923,269/- kwa mradi namba 5306. Hata hivyo fedha hizo zimepungua ukilinganisha na mwaka wa fedha 2017/2018.

Mheshimiwa Spika, wakati nchi yetu imeridhia mikataba ya kimataifa kuhusu namna ya kukabiliana na athari za kimazingira na mabadiliko ya tabia nchi; lakini kinachofanyika ndani hasa suala la kutenga na kutekeleza bajeti kuhusu masuala hayo ni kinyume na jinsi ilivyokuwa imekubaliwa.

Mheshimiwa Spika, ni ukweli kwamba Tanzania imekuwa inachukua hatua mbalimbali katika kuelezea mabadiliko ya tabianchi kwa muktadha wa nchi yetu na hivyo kutayarisha nyaraka muhimu za mkakati kama vile **“The National Climate Change Strategy (2012) and the Zanzibar Climate Change Strategy (2014)”** ambazo zinaeleza kwa kina hatua za kuchuka katika kukabiliana na Mabadiliko ya Tabianchi. Kambi Rasmi inaitaka Serikali kulieleza Bunge hili ni kwa nini kila mara inashindwa kutenga na kutoa fedha za ndani ikiwa kulikuwa na Mkakati wa Kitaifa wa Kupambana na Mabadiliko ya Tabia Nchi?.

Mheshimiwa Spika, Taarifa ya Utekelezaji wa Mpango Miradi ya Maendeleo kwa Kipindi cha Mwaka 2016/2017-2018/2019 cha Oktoba, 2018 ambacho amewasilisha Waziri katika Bunge lako tukufu ukurasa wa 14 miradi namba 48 na 49 yaani kujenga uwezo wa kukabiliana na maafa na kuimarisha taarifa za mabadiliko ya tabianchi na uboreshaji wa mifumo ya tahadhari za awali serikali haikutenga hata senti kwa fedha za ndani.

Mheshimiwa Spika, ni wazi kuwa Serikali imewaacha wahisani kushughulikia dhamana ya watu wetu kwa sababu katika taarifa ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo wahisani walitoa fedha walizoahidi kwa zaidi ya 95% huku serikali ikitenga na kutoa sifuri katika miradi hiyo hiyo. Katika hali hii, Kambi Rasmi ya Upinzani haikushangaa kuona Mkuu wa Mkoa wa Mwanza akisitisha shughuli za uokoaji kwa sababu ya kuingia kwa giza.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inatambua athari zinazotokana na mabadiliko ya tabia nchi kama vile ukame wa muda mrefu, mvua kubwa zinazosababisha mafuriko na ambapo athari hizo huathiri shughuli za kiuchumi na maisha ya wananchi kwa ujumla, kwa sababu hiyo tunaitaka Serikali kuanzisha mfuko wa fedha kwa ajili ya kukabiliana na mabadiliko ya tabia nchi na sio kutenga sifuri katika bajeti kwa miaka miwili mfululizo huku nchi ikiendelea kukumbwa na majanga mbalimbali ambayo athari ni kubwa na kuangamiza maisha ya watu. **Aidha, ni wakati muafaka sasa Serikali ikaishirikisha Sekta Binafsi katika kukabiliana na majanga.** Sekta Binafsi ingekuwa imepewa nafasi katika masuala ya kukabiliana na majanga na uokozi, yamkini vifo vilivyotokea wakati wa kuzama kwa kivuko cha MV Nyerere vingeweza kuepukwa.

6. UHUSIANO WA KIMATAIFA NA ATHARI ZAKE KATIKA MIPANGO YA SERIKALI

6.1. Ukakasi Kuhusu Mradi wa Reli ya Standard Gauge railway na Uhusiano wa Kimataifa

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani katika uchambuzi wake imerejea kitabu cha Randama ya Wizara ya Mambo ya Nje na

Ushirikiano wa Afrika Mashariki ya mwaka wa fedha 2018/19 katika ukurasa wa 18, Serikali imeeleza kuwa Wizara iliratibu ziara ya kikazi ya Waziri wa Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki nchini China tarehe 17 hadi 20 Desemba, 2017 ambapo serikali inaeleza pia kuwa katika ziara hiyo Waziri aliwasilisha kwa serikali ya China miradi ya kimkakati ambayo Serikali inategemea kuitekeleza ikiwemo mradi wa ujenzi wa reli kwa kiwango cha kimataifa (SGR), kusafirisha umeme kutoka Rufiji hadi Chalinze na Chalinze hadi Dodoma, mradi wa kufua umeme wa Stiglers Gorge, ujenzi wa Bwawa la Maji la Kidunda na ujenzi wa jengo la abiria katika uwanja wa Ndege wa Mwanza.

Mheshimiwa Spika, katika maelezo ya serikali hakuna sehemu ambayo wameonyesha wala kueleza idadi ya miradi ambayo serikali imeshaingia makubaliano ya awali na serikali ya China kwa ajili ya utekelezaji. Aidha, sote tunatambua kuwa taarifa zilizokuwa kwa umma ilikuwa makubaliano ya awali kati serikali ya Tanzania yalishafikiwa kuhusu China kushiriki katika ujenzi wa reli kwa kiwango cha kimataifa (SGR). Ni jambo gani ambalo lilipelekea China kujitoa katika mradi huo?

Mheshimiwa Spika, sote tunambua kuwa kwa sasa SGR inajengwa na Kampuni kutoka Uturuki, lakini kama tulivyoeleza kuwa wakati wa serikali ya awamu ya nne taarifa zilitolewa kuwa China ndiyo itakayojenga SGR kwa mkopo kutoka Bank ya Exim ya China. Kama Waziri na serikali kwa ujumla walilitambua hili, ni sababu gani ilimfanya Waziri wa Mambo ya Nje kwenda tena China kufanya majadiliano kuhusu mradi huo ambao wamebadili mkandarasi? Kuna tofauti gani kwa maslahi ya Taifa ambayo tumeipata kuwaacha Wachina na kwenda kwa Waturuki?

Mheshimiwa Spika, pamoja na maelezo hayo ya Serikali bado kuna mkanganyiko kuhusu namna ugharamiaji wa mradi wa SGR kwa kuwa mara kadhaa Rais Magufuli amenukuliwa akisema kuwa SGR inagharamiwa na fedha za ndani kwa asilimia 100, wakati huo huo Waziri wake wa Mambo ya Nje anazunguka kwenye mataifa ya nje kutafuta ufadhili. Ukweli ni upi?

Mheshimiwa Spika, aidha hivi karibuni Waziri wa Fedha na Mipango alinukuliwa na vyombo vya habari akiomba Benki ya Barclays kuona

namna ya kutoa mkopo kwa serikali kugharamia ujenzi wa SGR. Je serikali inafaidika na nini kwa kutoa kauli tofauti tofauti kuhusu ugharamiaji wa mradi huu?

Mheshimiwa Spika, taarifa ya Jarida la The Economist Intelligence inaonesha kuwa kuna ugumu kupata mikopo ya ujenzi wa miradi nchini Tanzania na pia hakuna uwazi kuhusu gharama na lini miradi hiyo itakamilika jambo ambalo linatoa taswira hasi kwa wawekezaji na taasisi za fedha za kimataifa. Aidha, kitendo cha kukosekana kwa uwazi kama ni fedha za nje au ni za ndani zinatumiwa kujenga SGR kunatoa ishara ya mazingira ya ujisadi.

6.2. Tathmini ya Mafanikio ya Kiuchumi ya SGR

Mheshimiwa Spika, Serikali imeeleza kwamba ujenzi wa Reli kwa kiwango cha Standard gauge (SGR) utatoka Dar es Salaam hadi Mwanza. Katika hali ya kushangaza tarehe 20 Septemba, 2018 jarida la Expogroup liliripoti kuwa Tanzania imepata mkopo wa dola bilioni 1.4 ambazo ni zaidi ya trilioni 3 kutoka Benki ya Standard Chartered kwa ajili ya kugharamia kipande cha Morogoro hadi Makutupora Dodoma³.

Mheshimiwa Spika, habari hiyo ni tofauti na maelezo ambayo yamekuwa yakitolewa na Rais Magufuli kuwa tunajenga Reli ya kati kwa fedha zetu wenyewe. Kwa sababu jarida hilo limemnukuu Waziri wa Fedha, ni vema akalieleza Bunge lako tukufu kuhusu utaratibu wa ugharamiaji wa mradi huo.

Mheshimiwa Spika, Serikali imeeleza kuhusu ujenzi wa kipande cha reli kwa kiwango cha SGR kutoka Isaka kwend Rusumo lakini haijieleza ujenzi huo kutoka Makutupora hadi Tabora na Tabora hadi Isaka.

---

³https://www.expogr.com/tanzania/buildexpo/detail_news.php?newsid=5472&pageid=2

Mheshimiwa Spika, ni vema Serikali ikalieleza Bunge sababu za kiuchumi za kwa nini wajenge reli hiyo mpaka mwanzo na rusumo kabla kwanza ya kujenga reli hiyo kutoka Tabora hadi Kigoma kwa ajili ya kufungua fursa za nchini ya DRC.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani ya Bunge lako tukufu inapenda kuona reli hiyo ikifungamanishwa na uchumi katika maeneo ya kimkakati na sio kuelezwa muda wa kusafiri kwa treni ya reli ya kisasa kutoka Dodoma hadi Dar es Salaam. Hii ni kwa sababu Kambi Rasmi inaamini kuwa mradi huo hautakuwa na tija kwa kulenga tu kupunguza muda wa abiria kusafiri bali kuufungamanisha na sekta nyingine za uchumi kwa ajili ya kuleta tija.

6.3. Ushiriki Hafifu wa Nchi yetu katika Mikutano ya Kimataifa ya Kimkakati Unavyoweza Kuathiri Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, katika hotuba ya Kiongozi wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni mwaka 2017/2018 tulieleza kwa kirefu kuhusu umuhimu wa Rais kufanya ziara za kimkakati nje ya nchi ikiwemo kushiriki Mkutano Mkuu wa Umoja wa Mataifa, Kongamano la Kiuchumi Duniani na mikutano mingine ambayo kiongozi wa nchi anabeba taswira ya Taifa letu kimataifa.

Mheshimiwa Spika, msimamo wa Rais kwa sasa ni kutosafiri kwenda nje ya nchi, jambo ambalo kama Kambi tunaona nchi inashindwa kupata fursa ambazo tungezipata kwa kushiriki mikutano na makongamano ya kimataifa ya kimkakati.

Mheshimiwa Spika, imefikia hatua Makamu wa Rais anazidiwa kuiwakilisha nchi katika mikutano ya kimataifa wakati Rais wa nchi yupo. Mfano mdogo ni kongamano la hivi karibu la nchi wanachama wa Jumuiya ya Madola ambapo viongozi wengine wa Afrika Mashariki

walifanya vikao vingi vya kimkakati na wadau wengine wa maendeleo.

Mheshimiwa Spika, ukitazama picha ambazo zilisambaa mtandaoni kuhusu vikao vya kimkakati alivyofanya Rais wa Jamhuri ya Kenya Uhuru Kenyatta; na alivyofanya Makamu wetu wa Rais na wadau wa maendeleo wakati walipohudhuria Kongamano la nchi wananchama wa Jumuiya ya Madola utaona tofauti kubwa sana. Vikao vya Rais Kenyatta vilikuwa vingi na alikutana na wadau mbalimbali wa maendeleo tofauti na vikao alivyofanya Makamu wetu wa Rais vilikuwa vichache na pia wadau wachache. Hii inatoa taswira jinsi ambayo kama nchi hatupo makini kwenye masuala ya kidiplomasia.

Mheshimiwa Spika, gharama za safari za nje zisitumiwe kama kisingizio cha Rais kutohudhuria mikutano ya kimataifa bali utazamwe umuhimu wa ziara hizo kwa nchi kwa ajili ya kujenga diplomasia ya uchumi.

Mheshimiwa Spika, hivi karibuni umezuka utamaduni wa kuwahusisha viongozi wastaafu kwenye mikutano ya kimataifa. Mara kadhaa ameonekana Rais Mstaafu Jakaya Mrisho Kikwete katika mikutano kadhaa ya kimataifa bila kuelezwa wazi kama analiwakilisha Taifa au ameenda kwa mwaliko binafsi katika mikutano hiyo.

Mheshimiwa Spika, taarifa ya Wizara ya Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki kwenye kitabu chake cha randama uk. 25 serikali inaeleza yafuatayo;

“Ziara ya kikazi ya Mheshimiwa Benjamin William Mkapa, Rais Mstaafu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Mheshimiwa Abdulrahman Kinana kwa ajili ya kumwakilisha Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwenye sherehe za uapisho wa Mheshimiwa Paul Kagame, Rais wa Rwanda tarehe 18 Agosti, 2017”

Mheshimiwa Spika, kwa maelezo hayo ya Wizara ni ukweli kuwa kwa sasa viongozi wastaafu wanaiwakilisha serikali kwenye masuala ya kimataifa. Hoja ya msingi hapa ni je wastaafu ambao hawana mamlaka ya kiserikali tena, kwa sasa wanayo mamlaka ya kufanya maamuzi kwa niaba ya serikali?

Mheshimiwa Spika, serikali imekiri na kuthibitisha kuwa imefikia hatua hata Katibu Mkuu wa CCM anagharamiwa na fedha za walipakodi kuiwakilisha serikali kwenye masuala ya uhusiano wa kimataifa. Tabia kama hii ni ishara kuwa serikali inayo nia ya kuigeuza nchi hii kuwa ya Chama kimoja kwa sababu serikali imeanza kukifanya chama kushiriki kwenye hafla za kimataifa kwa gharama za fedha za walipa kodi ambao sio wote wanakiunga mkono Chama cha Mapinduzi.

6.4. Ukiukwaji wa Haki za Binadamu na Taswira ya Taifa letu Kimataifa

Mheshimiwa Spika, mwezi Aprili mwaka huu Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu kilizindua taarifa yake ya mwaka 2017 ambapo jambo kubwa ambalo lilionekana kwa mwaka huo ni Watu Wasiojulikana walivyo Tishio la Haki za Binadamu nchini. Pamoja na taarifa hiyo, taarifa ya Mambo ya Ndani ya Marekani kuhusu Tanzania imeeleza na kuonesha matukio kadhaa ya ukiukwaji wa haki za binadamu nchini.

Mheshimiwa Spika, Aidha tarehe 10 Mei, 2018 asasi za kiraia 65 duniani zilimwandikia barua Rais Magufuli kuitaka serikali yake kuangalia namna ya kushughulikia tishio la mazingira mabaya kwa waandishi wa habari, watetezi wa haki za binadamu na vyama vya upinzani.

Mheshimiwa Spika, Asasi hizo za kiraia zimeeleza wasiwasi wao kuhusu hali ya watu kupotea, matukio ya watu wasiojulikana kama vile kupigwa risasi kwa Mheshimiwa Tundu Lissu, kutekwa kwa Azory Gwanda na hivi karibuni kutekwa kwa Mfanyabiashara mkubwa nchini Mohamed Dewji, kuzuiwa kwa shughuli za kisiasa, kuminywa kwa uhuru wa kutoa maoni na kujumuika, kutumia sheria kandamizi kudhibiti vyombo vya habari na uhuru wa kutoa maoni.

Mheshimiwa Spika, Asasi hizo za kiraia zimeionya serikali kuwa ule msemo na sifa ya Tanzania kama kisiwa cha amani itapotea kama serikali isipochukua hatua za dharura kudhibiti hali mbaya ya kumomonyoka kwa misingi ya haki za binadamu nchini.

Mheshimiwa Spika, Wameshauri kuwa vifungu vyote vya Sheria ya Makosa ya Mtandao na Kanuni mpya za matumizi ya mitandao zilizotangazwa na Waziri wa Habari, Utamaduni na Michezo zifutwe, kuvifutia adhabu vyombo vyote vya habari ambavyo vimeadhibiwa,

uchunguzi huru ufanyike dhidi ya matukio ya utekaji, utesaji, kupotea kwa watu na wengine kushambuliwa kwa risasi pamoja na kuhakikisha kuwa uhuru wa watu wa kujumuika kwa mujibu wa mikataba ya kimataifa unazingatiwa.

Mheshimiwa Spika, imefikia hatua hata vyombo vya dola ambavyo kimsingi vilitakiwa kulinda wananchi na mali zao sasa vimekuwa sehemu ya mauaji na utesaji wa wananchi. Hili ni tatizo na janga kwa taifa kwa sababu Tanzania sio kisiwa ni sehemu ya Jumuiya za Kimataifa.

Mheshimiwa Spika, Serikali imekuwa na kigugumizi kuridhia Mkataba wa Kimataifa dhidi ya utesaji na kutwezwa (**International Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment**) jambo ambalo linatoa taswira mbaya kwamba haina mpango wa kulinda haki za binadamu hapa nchini. Kutokana na mlolongo wa matukio haya ya utesaji, utekaji, kupigwa risasi kwa wananchi na mauaji katika vituo vya Polisi, Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka sasa Serikali kuuleta mkataba huo bungeni ili uridhiwe na Bunge ili matukio hayo ya ukiukwaji wa haki za binadamu yaweze kukomeshwa.

Mheshimiwa Spika, Kwa matukio ambayo yanatokea nchini kwa sasa yanayofanywa na watu wasiojulikana ni wazi kuwa taswira ya Tanzania katika sura ya kimataifa imechafuka na ni lazima serikali ichukue hatua. Kama serikali inaziba masikio kwenye mambo kama haya taifa letu litatengwa na Jumuiya ya Kimataifa. Matokeo ya kutengwa au kunyooshewa kidole na Jumuiya ya Kimataifa kuna athari kubwa sana katika uchumi kwa kuwa bado Serikali inategemea misaada mingi ya kibajeti kutoka katika Jumuiya ya Kimataifa lakini pia pia watalii na wawekezaji ambao ni sehemu muhimu ya ujenzi wa uchumi wetu wataacha kuja kutokana na hofu ya usalama wao na hivyo kuathiri ukuaji wa uchimi wetu.

6.5. Serikali Kushindwa Kuitumia Diaspora Kiuchumi

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani ya Bunge lako tukufu imeshazungumza vya kutosha kuhusu umuhimu na namna serikali inavyoweza kuwatumia Watanzania wanaoishi na kufanya kazi katika

mataifa mbalimbali duniani (**Diaspora**) kwa ajili kushiriki katika kujenga uchumi wa Taifa letu.

Mheshimiwa Spika, tulishawahi pia kushauri kuwa ili kuwe na uhusiano wa moja kwa moja kati ya nchi na Diaspora ni vema serikali ikaona haja ya kuwa na utaratibu wa uraia wa nchi mbili/ uraia pacha kama baadhi ya mataifa mengine yalivyofanya na kuendelea kunufaika na watu hawa ambao kimsingi ni Watanzania wenzetu. Zipo hoja kinzani zilizowahi kujengwa kuhusu pendekezo hili na mojawapo ni uwezekano wa kukosekana kwa uzalendo ikiwa Mtanzania atakuwa raia wa nyingine bila kuathiri uraia wa Tanzania.

Mheshimiwa Spika, Tumeshawahi pia kueleza namna nchi za Kenya, Ghana, Nigeria, Misri, Ethiopia na Afrika ya Kusini zinavyonufaika na kuwatumia vizuri Diaspora ambapo mapato yanayotokana na Diaspora (Remittance) yamekuwa yakiongezeka siku hadi siku.

Mheshimiwa Spika, Kwa mwaka 2010 pekee taarifa ya Benki ya Dunia inaonyesha kuwa zaidi ya dola za kimarekani bilioni 40 ulikuwa mchango wa Diaspora kwa bara zima la Afrika. Taarifa hiyo inaonyesha pia kuwa akiba ya Diaspora kwa mwaka ilikadiriwa kuwa zaidi ya dola za Kimarekani bilioni 53⁴.

Mheshimiwa Spika, Tanzania imetajwa kuwa moja ya nchi 12 zenye Diaspora wengi katika nchi ya Canada. Je serikali imeweka mkakati gani kuwatumia watu hawa kunufaika na masuala ya biashara, uwekezaji, teknolojia na fursa za mikopo ya masharti nafuu?

Mheshimiwa Spika, ni vema serikali ikafahamu kuwa kwa kushirikiana na Diaspora tunaweza kunufaika na utaratibu wa PPP kutekeleza miradi ya kimkakati ya maendeleo kuliko sasa ambapo fedha za ndani nyingi zinatumiwa kwenye miradi mingi ambayo faida yake haitapatikana hivi karibuni na mikopo yenye masharti magumu.

Mheshimiwa Spika, katika hali ya kushangaza umeibuka utaratibu wa serikali ya awamu ya tano ya kuwakamata Watanzania ambao wanafanya kazi na kuishi nje ya nchi wakiwa kwenye Viwanja vya ndege wakiwa na fedha zao na kuwapa tuhuma za uhujumu uchumi

---

⁴http://siteresources.worldbank.org/EXTDECPROSPECTS/Resources/476882-1157133580628/DfD_FullReport.pdf

au utakatishaji fedha. Utaratibu huu unaanza kuwarudisha nyuma Diaspora kuingiza fedha nchini kwa ajili ya shughuli zao binafsi na shughuli za kibiashara. Kambi Rasmi ya Upinzani inalaani utaratibu huu ambao unazuia nchi yetu kunufaika na Diaspora. Serikali isijifiche kwenye makosa ya uhujumu uchumi au utakatishaji fedha kwa sababu makosa hayo yalikuwepo na utaratibu wa kuingiza fedha za kigeni unajulikana.

7. NAFASI YA SEKTA BINAFSI KATIKA UKUAJI WA UCHUMI

Mheshimiwa Spika, Taarifa ya Shirika la Fedha Duniani ya Januari 2018 kuhusu mapitio ya saba ya Mwongozo wa Sera ya Tanzania⁵ imeeleza pamoja na mambo mengine kuwa pamoja na pato la taifa kuonekana kukua mazingira ya biashara nchini sio rafiki kwa uwekezajina maendeleo ya biashara.

Mheshimiwa Spika, kutokana na hali hiyo ya sasa, inaonekana dhahiri kuwa shughuli za kiuchumi ni dhaifu na hivyo kupelekea kushindwa kuzalisha ajira na kupunguza umasikini. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inapenda kueleza kuwa pamoja na taarifa ya biashara nyingi kufungwa ambayo tulieleza kwa kirefu katika hotuba yetu ya mpango kwa mwaka uliopita, Waziri wa Fedha alijibu kwa idadi ya biashara mpya zilizofunguliwa na kueleza kwa propaganda kuwa biashara zilizofungwa zilikuwa zinahusishwa na ukwepaji kodi.

Mheshimiwa Spika, kufungwa kwa biashara nchini sio jambo la kushangilia kwa sababu ni dhahiri kuwa wafanyabiashara hao walikuwa wanalipa kodi, na hivyo kuongezeka kwa makusanyo. IMF wanaeleza kuwa makusanyo ya kodi yameshuka tofauti najinsi ilivyokuwa inategemewa na hivyo kupelekea utekelezaji wa bajeti ya serikali kuwa dhaifu.

Mheshimiwa Spika, aidha bado mikopo isiyolipika katika mabanki ni tatizo kubwa pamoja na takwimu za Serikali kuonyesha kuwa Benki Kuu imetoa maelekezo kwa Mabanki kupunguza mikopo chechefu, jambo hilo ambalo linaathiri pia mazingira ya ufanyaji biashara kwa

---

⁵ IMF Country Report No. 18/11 The Seventh Review Under The Policy Support Instrument.

sababu kutokana na madhaifu yaliyopo katika mfumo wa sasa kodi na maelekezo ya kiutawala yasioangalia maslahi ya wafanyabiashara hupelekea wafanyabiashara kushindwa kulipa mikopo kwenye mabanki ya ndani⁶.

Mheshimiwa Spika, Serikali kwa mara nyingine tena inakiri katika taarifa zake kuwa ukuaji wa mzunguko wa fedha nchini bado ni chini ya 12% ikilinganishwa na ukuaji wa 16.4% kwa mwaka ulioishia Julai 2015⁷. Tafsiri ya hali hii ni kuwa tusitarajie wananchi kuwa na ahueni kama mzunguko wa fedha bado uko chini kiasi hiki na pia tusitarajie sekta binafsi kuendelea kukua katika awamu hii ya tano.

Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Rais inajinasibu kuwa mfumuko wa bei umepungua nchini, huku wakishindwa kuelewa kuwa kama mzunguko wa fedha ni mdogo kama ambavyo wanakiri katika vitabu vya mpango, hali ya sekta binafsi nchini iko taabani, mikopo katika mabanki hailipiki, watumishi wa serikali hawaongezewi mishahara wala posho, kupunguzwa kwa wafanyakazi katika mashirika ya umma na binafsi, hakuna kipya kwenye hili kwa sababu ni ishara na ni wazi kuwa uwezo wa wananchi kununua umepungua na hivyo ni lazima mfumuko wa bei utakuwa chini.

Mheshimiwa Spika, sio chini ya miezi sita iliyopita Rais alipokea kinachoitwa gawio kutoka katika Shirika la Simu la TTCL huku Rais akipongeza 'management' ya shirika na kuwataka waongeze mishahara kwa watumishi. Kabla Watanzania hawajasahau, Mkurugenzi Mtendaji amenukuliwa na Vyombo vya Habari akieleza kuwa Shirika linatarajia kupunguza Wafanyakazi 555. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inapenda kuihoji Serikali juu ya uhalisia wa gawio hilo na kile ambacho kimetangazwa hivi karibuni cha kupunguza wafanyakazi. Ni vema pia Serikali ikafahamu athari za kucheza na mahesabu ya uchumi kisiasa na kipropaganda kwa sababu mara zote hesabu hazidanganyi.

Mheshimiwa Spika, taarifa ya IMF pia inaeleza kuwa hadi kufikia mwezi Septemba mwaka 2017 mikopo isiyolipika katika mabanki ya biashara iliongezeka kutoka asilimia 9.1 hadi 12.5. Hali hii ilipelekea mabanki

---

⁶ Mwongozo wa Maandalizi ya Mpango wa Bajeti, Oktoba 2018 ukurasa wa 13

⁷ Ibid, ukurasa wa 12

nchini kupata hasara kubwa jambo ambalo halijawahi kuwepo toka mwaka 2007.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na hatua za Benki Kuu kupunguza kima cha chini cha fedha zinazohitajika kuhifadhiwa na Benki za Biashara nchini ikiwa ni pamoja na kushusha kiwango cha riba bado sekta hiyo ilifanya vibaya na hivyo kuathiri mazingira ya biashara katika nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, mauzo ya bidhaa kwenda nje ya nchi (export) yalionekana kushuka na pia makusanyo ya ushuru wa bidhaa nayo yalishuka kutokana na wananchi kupunguza matumizi ya bidhaa. Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka serikali kuangalia kwa umakini hali ya uchumi wa nchi kuliko kuendelea kutoa kauli za kuwashawishi wananchi kuwa hali ni nzuri wakati katika takwimu hali inaonekana tofauti.

Mheshimiwa Spika, serikali haiwezi kukusanya kodi ya kutosha kama mazingira biashara na sera za kodi ziko hovyoy. Aidha serikali haitapiga hatua kama maamuzi ya namna ya kuboresha biashara yanafanywa na serikali kuu bila hata kuzingatia uhalisia wa mazingira ya biashara. Ikumbukwe kuwa serikali imejinasibu kupunguza matumizi ya kawaida kwa ajili ya kubana matumizi, jambo hili ni jema hasa kupunguza matumizi yasiyo ya lazima. Kupunguza matumizi kwa sekta muhimu ambazo wafanya biashara walikuwa wanaingia mikataba ya kibiashara pamoja na zabuni za serikali usitegemee kukua kwa biashara nchini kwa sababu serikali ndiyo inayohitaji huduma na kupata huduma na bidhaa ni lazima ishirikishe sekta binafsi.

Mheshimiwa Spika, yapo pia malalamiko ya wazabuni ambao walikuwa na madeni na serikali kwa sababu ya huduma au bidhaa ambazo walihudumia katika taasisi mbalimbali za serikali ambao hawajalipwa na serikali inasema bado inahakiki madeni hayo kama ni halisi. Wahanga wa uhakiki huu ni wafanya biashara ambapo pamoja na kushindwa kuendelea kufanya biashara kwa sababu ya madeni, hata madeni hayo yakilipwa bado hayalipwi kulingana na bei ya soko au kuangalia na thamani ya shilingi yetu ambayo bado inasuasua.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inalitaka Bunge kupitia Kamati zake za kisekta zinazohusika na masuala ya uwekezaji na

biashara nchini kuangalia hali hii ambayo si njema katika mustakabali wa Taifa letu na kuchukua hatua za dharura kuisimamia serikali ili kuepuka anguko la uchumi ambalo linakuja mbeleni.

Mheshimiwa Spika, katika mpango wa maendeleo wa taifa 2018/2019 inazungumzia mazingira mazuri ya uwekezaji nchini. Ifahamike kuwa katika taarifa iliyotolewa na Bank ya Dunia ya 'Doing Business 2019: Economy Profile Tanzania' inaonyesha bado Tanzania ni moja ya nchi yenye mazingira magumu katika uwekezaji wa kibiashara. Ni nchi ya 163 duniani katika unafuu wa uanzishaji wa biashara (starting a business). Pamoja na hayo Tanzania ni nchi ya 150 katika utika ukiritimba wa vibali vya ujenzi, ni nchi ya 146 duniani katika uwezeshaji wa usajili wa biashara, ni nchi ya 167 katika malipo ya kodi ikiwa na maana kuwa ina kodi nyingi katika mazingira ya kuanzisha biashara, na ni nchi ya 131 katika kuwalinda wawekezaji (Protecting minority Investors).⁸

Mheshimiwa Spika, Hii ikiwa na maana kwamba bado serikali yetu haijaweza kuthamini mchango wa sekta binafsi nchini na kuipa kipaumbele kinachostahili. Nchi kama Kenya ambayo ni nchi majirani wamejitahidi katika kuhakikisha uanzishaji wa biashara na kuwalinda wawekezaji ni moja ya kipaumbele muhimu ambacho kinachochea kukua kwa sekta binafsi nchini humo. Mpaka sasa Kenya ni nchi ya 61 duniani katika kuhamasisha mazingira mazuri ya uwekezaji huku nchi kama Botswana ikishika nafasi ya 86. Hivyo ni wakati muhimu sasa kwa wataalamu wetu kujifunza kutoka kwa wenzetu ili kujua ni mbinu gani za kimsingi ambazo wametumia ili kuweza kuwavutia wawekezaji,

---

⁸<http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/t/tanzania/TZA.pdf>

kupanua sekta binafsi na kuishirikisha sekta binafsi katika maendeleo ya nchi.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani katika sera yake ya kushirikisha sekta binafsi katika maendeleo ya nchi inalenga kuhakikisha inaweka mazingira mazuri ya uwekezaji, uanzishaji wa biashara nchini, mifumo mizuri ya kikodi na kuwa na sheria na kodi zinazotabirika ili serikali na sekta binafsi ziweze kushirikiana kwa ufanisi katika kukuza uchumi wa nchi

7.1. Ushirikishwaji Hafifu wa Sekta Binafsi katika Uwekezaji kwenye Sekta ya Miundombinu

Mheshimiwa Spika, Serikali inafanya uwekezaji kwenye reli ya *standard gauge* (SGR), Mradi wa umeme wa Stiegler's Gorge, bomba la mafuta kutoka Hoima Uganda mpaka Tanga na mradi wa Bandari ya Bagamoyo ambao kwa sasa hauzungumziwi sana lakini hakuna mkakati wa wazi wa namna miradi hiyo inagharamiwa.

Mheshimiwa Spika, mara kadhaa Rais John Magufuli anasikika akisema kuwa miradi hiyo inagharamiwa na fedha za ndani za walipa kodi, na wakati mwingine Waziri wa Fedha ananukuliwa akisema kuwa miradi hiyo inagharamiwa na fedha za mikopo mbalimbali. Hata hivyo kutokuwa wazi kuhusu gharama za miradi mikubwa na muda wa kuimaliza kunazua sintofahamu kuhusu uwezekano wa kumaliza miradi hiyo mikubwa kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, ukweli ni kuwa kama serikali haitashirikisha sekta binafsi kupitia ubia (PPP) wachambuzi wa uchumi wameshauri kuwa deni la taifa litaendelea kukua na kuwa mzigo kwa walipa kodi. Aidha ikumbukwe kuwa serikali imekua ikikopa sana ndani na hivyo kutengeneza ushindani na wawekezaji wa ndani ambao pia wanatumia mikopo kuendeleza biashara zao.

Mheshimiwa Spika, Ushirikishwaji wa sekta binafsi sio utachochea tu mazingira ya biashara na mzunguko wa fedha nchini bali pia itaipunguzia serikali mzigo wa kuwekeza kwenye kila mradi mkubwa jambo ambalo linasababisha ugumu katika kupata mikopo yenye masharti nafuu kutoka nje na kuepuka serikali kukopa sana ndani kugharamia miradi hiyo.

8. UTEKELEZAJI DUNI WA BAJETI YA SERIKALI UNAVYOKWAMISHA MIPANGO YA MAENDELEO

Mheshimiwa Spika, tangu Serikali hii ya awamu ya tano iingie madarakani, kumekuwa na utamaduni mbovu wa kupanga bajeti na kushindwa kutekeleza jambo ambalo limekwamisha miradi mingi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Kushindwa kwa Serikali kutekeleza kikamilifu bajeti yake kunatokana na sababu mbalimbali. Mosi, ni kuweka makisio makubwa ya makusanyo ya fedha; na kushindwa kukusanya kiasi hicho. Kile kiasi kilichoshindikana kukusanya kinakuwa ni makusanyo hewa; na ile miradi ambayo ilitakiwa kutekelezwa na kiasi hicho kilichoshindikana kukusanywa huwa haitekelezwi kabisa. Kwa mfano:-

- Katika mwaka wa fedha 2016/17 Serikali ilipanga kukusanya kiasi cha shilingi trilioni 29.54 lakini iliweza kukusanya mapato kutoka vyanzo vyote yaliyofikia shilingi trilioni 20.7 sawa na asilimia 70.1 ya lengo. Hii ina maana kwamba, asilimia takriban 30 iliyobaki (sawa na shilingi trilioni 8.83) ilikuwa ni makusanyo hewa, na miradi iliyotakiwa kutekelezwa na kiasi hicho haikutekelezwa.
- Aidha, katika mwaka wa fedha 2017/18 Serikali ilipanga kukusanya jumla ya shilingi trilioni 31.71 lakini iliweza kukusanya kiasi cha shilingi trilioni 21.89 sawa na asilimia 69 ya lengo. Hii ina maana kwamba asilimia 31 iliyobaki (sawa na shilingi trilioni 9.82) ilikuwa ni hewa na kwa maana hiyo haikutekelezwa.

Mheshimiwa Spika, Sababu ya pili, ni kutotekeleza kikamilifu bajeti iliyo dhinishwa na Bunge katika sekta mbalimbali. Nitatoa mifano

katika wizara tatu zinazogusa maisha ya watu wengi moja kwa moja kwa miaka miwili (2016/17 na 2017/18):-

i. Wizara ya Kilimo:-

- Katika mwaka wa fedha 2016/17, Wizara ya Kilimo iliidhinishwa fedha za maendeleo kiasi cha shilingi bilioni 100.527 lakini hadi Machi, 2017 zilitolewa shilingi bilioni 2.252 sawa na asilimia 2.22 ya fedha iliyoidhinishwa na Bunge. Hii ina maana kwamba takribani asilimia 98 ya bajeti hiyo haikutekelezwa.
- Katika mwaka wa fedha 2017/18; wizara hii iliidhinishwa na Bunge fedha za maendeleo jumla ya shilingi bilioni 150.253 (**150,253,000,000/-**) lakini hadi kufikia mwezi Machi, 2018; ni shilingi bilioni 16.5 tu (**16,520,540,444/-**) zilikuwa zimetolewa ikiwa ni sawa na **asilimia 11 tu** ya fedha za maendeleo zilizokuwa zimeidhinishwa. Hii ina maana kwamba asilimia 89 ya bajeti ya maendeleo katika sekta ya kilimo haikutekelezwa.

ii. Wizara ya Mifugo na Uvuvi:

- Kwa mwaka wa fedha 2016/17 Wizara iliidhinishwa fedha za maendeleo kiasi cha shilingi bilioni 4 lakini zilizotolewa ni shilingi milioni 130 tu sawa na asilimia 3.25 ya bajeti ya maendeleo iliyoidhinishwa. Hii ina maana kwamba,takribani asilimia 97 ya bajeti hiyo, haikutekelezwa.
- kwa mwaka wa fedha 2017/18 Wizara hii iliidhinishwa na Bunge jumla ya shilingi bilioni 4

(4,000,000,000/=) kama fedha za kutekeleza miradi ya maendeleo katika sekta ya mifugo na uvuvi; lakini hadi kufikia mwezi machi, 2018 hakuna hata shilingi moja ambayo ilikuwa imepokelewa kutoka hazina kwa ajili ya miradi ya maendeleo katika sekta hizo. Hii ina maana pia kwamba asilimia 100 ya bajeti ya maendeleo katika sekta za mifugo na uvuvi haikutekelezwa kwa kipindi hicho.

iii. Wizara ya Maji

- Kwa mwaka wa fedha 2016/17 Wizara iliidhinishiwa fedha za maendeleo kiasi cha shilingi bilioni 913.836 lakini zilizotolewa zilikuwa ni bilioni shilingi 230.997 sawa na asilimia 25 ya fedha iliyoidhinishwa. Hii ina maana kwamba, asilimia 75 ya bajeti ya maendeleo katika sekta ya maji kwa mwaka huo haikutekelezwa.
- Kwa mwaka wa fedha 2017/18, Wizara iliidhinishiwa shilingi bilioni 623.606 lakini hadi kufikia mwezi Machi, 2018, fedha zilizokuwa zimetolewa ni shilingi bilioni 135.191 sawa na asilimia 22 ya fedha zilizoidhinishwa. Hii ina maana pia kwamba asilimia 78 ya bajeti ya maendeleo katika sekta ya maji haikutekelezwa.

Mheshimiwa Spika, Sababu ya tatu inayoifanya Bajeti ya Serikali ishindwe kutekelezwa ipasavyo ni Utovu wa Nidhamu ya Matumizi ya Fedha kama ilivyoelekezwa kwenye Sheria ya Bajeti ya mwaka 2015 na Sheria ya Fedha. Kwa mujibu wa Sheria ya Bajeti ya mwaka 2015 kifungu cha 41(1) ni kwamba; Ikiwa fedha zilizoidhinishwa na Bunge hazikutosha kutekeleza majukumu ya Serikali “*Serikali itatakiwa*

kuwasilisha Bungeni kwa idhini, bajeti ya nyongeza ya fedha zilizotumika ambazo zimezidi kiwango kilichoidhinishwa na Bunge au kwa madhumuni ya kugharamia mahitaji ambayo hayakupangwa". Aidha, utaratibu huu unatiliwa nguvu na Sheria ya Fedha za Umma ya mwaka 2001 (Public Finance Act, 2001) ambapo kifungu cha 18 (3) na (4) kinaitaka Serikali kuleta Bungeni bajeti ya nyongeza (mini-budget) kwa ajili ya kupata idhini ya Bunge ikiwa fedha zilizoidhinishwa awali hazikutosha.

Mheshimiwa Spika, utaratibu huo wa kisheria umekuwa ukivunjwa na Serikali kwa kufanya matumizi ya fedha ambazo hazikuidhinishwa na Bunge jambo ambalo linaua dhana ya madaraka ya Bunge ya kuisimamia na kuishauri Serikali; lakini pia kunatoa mwanya wa wizi na ubadhirifu wa fedha za umma. Ikiwa matumizi yanafanyika nje ya bajeti; bajeti ya namna hiyo haina uhalali kuwa haina baraka za Bunge.

Mheshimiwa Spika, upotevu wa fedha wa shilingi trilioni 1.5 uliobainika na CAG yamkini unatokana na matumizi ya fedha kiholela yanayofanywa na Serikali bila kuidhinishwa na Bunge.

Mheshimiwa Spika, ipo mifano mingi ya mtumizi ya Serikali yaliyofanywa nje ya Bajeti iliyodhinishwa na Bunge. Mifano hiyo ni pamoja na:-

- Ujenzi wa Ukuta kwenye machimbo ya Tanzanite – Mimerani
- Ujenzi wa Hosteli za Chuo Kikuu cha Dar es Salaam
- Ujenzi wa Kiwanja cha Ndege – Chato
- Kuhamishia Makao Makuu Dodoma bila bajeti ya kufanya hivyo zoezi hilo kutumia fedha nje ya bajeti iliyoidhinishwa na Bunge.

Mheshimiwa Spika, utovu wa nidhamu ya matumizi ya fedha zilizoidhinishwa na Bunge umekwenda mbali zaidi kwa kuzipatia

baadhi ya wizara nyongeza ya fedha katika bajeti zake tofauti na zile zilizoidhinishwa na Bunge. Kwa mujibu wa Taarifa ya Serikali kwenye Kamati ya Bajeti ya Bunge kuhusu matumizi ya serikali kwa kipindi cha Julai 2017 hadi Machi 2018 na mwelekeo hadi Juni 2018 inaonyesha kwamba baadhi ya wizara zilipatiwa fedha zaidi ya bajeti iliyokuwa imeidhinishwa na Bunge kama ifuatavyo:-

- i. Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo, ambapo bajeti iliyoidhinishwa na Bunge, ilikuwa ni shilingi 4,616,070,000; lakini kiasi kilicholipwa hadi kufikia Machi 2018 ni shilingi 8,880,870,019 sawa na **(257%)**
- ii. Tume ya Uchaguzi:- bajeti iliyoidhinishwa na Bunge ilikuwa ni shilingi 2,470,031,000. Kiasi kilicholipwa mpaka mwezi Machi 2018 kilikuwa ni shilingi 6,031,856,200 sawa na **(326%)**
- iii. Ofisi ya Rais (TAMISEMI), bajeti iliyidhinishwa na Bunge ilikuwa ni shilingi 8,212,296,000. Kiasi kilicholipwa mpaka mwezi Machi 2018, kilikuwa shilingi 17,122,775.005 sawa na **(278%)**
- iv. Wizara ya Mambo ya ndani: - Bajeti iliyoidhinishwa na Bunge ilikuwa ni shilingi 4,405,897,000; lakini kiasi kilicholipwa mpaka mwezi Machi 2018 kilikuwa ni shilingi 11,318,896,430 sawa na **(343%)**
- v. Ofisi ya Makamu wa Rais:-Bajeti iliyoidhinishwa na Bunge ilikuwa ni shilingi 2,879,167,000; lakini kiasi kilicholipwa mpaka mwezi Machi 2018 ni shilingi 5,811,478,145 sawa na **(269%)**

Mheshimiwa Spika, Matumizi yote haya ambayo hayakujumuishwa kwenye bajeti iliyoidhinishwa na Bunge yanaifanya Bajeti ya Serikali kutotekelezeka ipasavyo kwa kuwa fedha hizo za nyongeza kwa baadhi wizara nilizotaja yamkini zimetolewa kwenye miradi mingine na kwa maana hiyo miradi hiyo haikutotekelezwa.

Mheshimiwa Spika, nimetoa mifano hiyo michache lakini ukifanya uchambuzi wa fedha za maendeleo zilizoidhinishwa kutekeleza miradi mbalimbali utakuta kwamba zaidi ya asilimia 60 ya fedha hizo hazikutolewa; na kwa maana hiyo miradi iliyokusudiwa kutekelezwa na fedha hizo haikutekelezwa. Kwa mantiki hiyo; Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka Serikali kutoa maelezo mbele ya Bunge hili; ni kwa nini inawahadaa wananchi kwa kutoa makisio makubwa ya bajeti ambayo kwa miaka mitatu mfululizo imekuwa ikishindwa kuyafikia? Aidha, ni kwani nini inashindwa kutekeleza bajeti iliyoidhinishwa na Bunge; na wakati huo huo inafanya matumizi ya fedha ambazo hazikuidhinishwa na Bunge kutekeleza shughuli ambazo hazipo katika Mpango wa Taifa wa Maendeleo?

9. MWENENDO WA HALI YA UCHUMI WA TAIFA

9.1. Deni la Taifa

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni ilishaeleza kuwa miongoni mwa majukumu msingi ya Wizara ya fedha ni pamoja na jukumu la kusimamia deni la Taifa. Hata hivyo, deni hili limeendelea kuwa kubwa kila mwaka jambo ambalo limekuwa na athari kubwa katika bajeti ya Serikali na utekelezaji wa miradi ya maendeleo hivyo kuathiri uchumi wetu na maisha ya wananchi kwa jumla.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Taarifa ya Benki Kuu ya Tanzania kuhusu tathmini ya nusu mwaka ya mwenendo wa uchumi (Mid-Year Review) katika mwaka wa fedha 2017/18 iliyotolewa mwezi Februari, 2018 ni kwamba; deni la taifa liliongezeka kwa dola za kimarekani milioni 1,054.6 (sawa na shilingi trilioni 2, bilioni 320 na milioni 120)⁹ kutoka dola za kimarekani milioni 19,957.6 (sawa na shilingi **trilioni 43 , bilioni 906 na milioni 720) mwezi Juni 2016**; hadi kufikia dola za kimarekani milioni 21,012.2 (sawa na shilingi **trilioni 46 , bilioni 226 na**

---

⁹ Fedha ya kitanzania imekokotolewa kwa kutumia viwango vya kubadilisha fedha (exchange rate) ya dola ya kimarekani kwa shilingi ya tanzania ambayo kwa sasa ni shilingi 2,200 kwa dola moja ya Marekani.

milioni 840) mwisho wa mwezi Desemba, 2017. Deni hilo linajumuisha deni Serikali la nje na deni la sekta binafsi.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa taarifa hiyo; Deni la ndani liliongezeka kwa asilimia 8.6 na kufikia shilingi 12,810,300,000,000/= **(trilioni 12, bilioni 810, na milioni 300)**. Kwa hiyo, ukijumlisha deni la nje na la ndani utapata jumla ya deni la taifa kuwa ni **shilingi 59,037,140,000,000/= (trilioni 59, bilioni 37, na milioni 140)**

Mheshimiwa Spika, sababu kubwa inayoelezwa ya kuongezeka kwa deni ni mikopo mipya pamoja na mabadiliko ya viwango vya kubadilisha fedha (exchange rate fluctuations). Katika nusu ya kwanza ya mzunguko wa bajeti ya 2017/18, Serikali ilikopa jumla ya Dola za Kimarekani milioni 556.0 (sawa na shilingi trilioni 1, bilioni 223, na milioni 200) ambapo kati ya fedha hizo dola za kimarekani milioni 471.1 (sawa na shilingi trilioni 1, bilioni 36 na milioni 420) zilipokelewa kama fedha taslimu na kiasi kilichobakia cha dola za kimarekani milioni 84.9 (sawa na shilingi bilioni 186 na milioni 780) zilingia kwa mfumo wa ugharamiaji wa moja kwa moja wa miradi ya maendeleo (direct project financing)

Mheshimiwa Spika, katika kipindi hicho hicho cha nusu ya kwanza ya mzunguko wa bajeti ya 2017/18; Serikali ililipa kiasi cha dola za kimarekani milioni 453.7 (sawa na shilingi bilioni 998 na milioni 140) kama marejesho ya mkopo wa nje. Kati ya fedha hizo, dola za kimarekani milioni 315.2 (sawa na shilingi bilioni 693 na milioni 440) zilikuwa ni marejesho ya deni msingi (principal repayments) na kiasi kilichobakia cha dola za kimarekani milioni 138.5 (sawa na shilingi bilioni 304 na milioni 700) kilikuwa ni malipo ya riba (interest payments).

Mheshimiwa Spika, kitendo cha Serikali kulazimika kulipa riba ya shilingi bilioni 304 na milioni 700 ni matokeo ya kiburi cha Serikali hii ya CCM

cha kutotaka kupokea na kuufanyia kazi ushauri wa muda mrefu wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni wa kutochukua mikopo yenye masharti ya kibiashara. Fedha hii tunayolipa kamariba ni fedha ambayo ingetumika kugharamia huduma za jamii kwa wananchi wetu.

Mheshimiwa Spika, pamoja na maangalizo yote ambayo Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni imekuwa ikiipatia Serikali hii kuhusu kupunguza kwa kadri iwezekanavyo au kuacha kabisa kuchukua mikopo yenye masharti ya kibiashara; safari hii Serikali imepanga kukopa jumla ya shilingi trilioni 8 bilioni 904, na milioni 727¹⁰ katika mwaka wa fedha 2018/19. Aidha, ukiangalia sura ya bajeti kwa mwaka wa fedha 2018/19 utaona kwamba Serikali imetenga shilingi **trilioni 10, bilioni 4, na milioni 840** kwa ajili ya kulipa deni la taifa.

Mheshimiwa Spika, hatua tuliyofikia ya kukopa shilingi trilioni 8 yenye masharti ya kibiashara na kulipa madeni kwa shilingi trilioni 10 ni mbaya sana. Hii haina tofauti na kuwa kwenye mzunguko wa madeni yasiyoisha (vicious cycle of debts). Tukishakubali kuwa katika mzunguko wa madeni maana yake tuko katika mzunguko wa umasikini pia (viscious cycle of poverty).

Mheshimiwa Spika, mikopo ya masharti nafuu ambayo Serikali inatarajia kukopa kwa mawaka wa fedha 2018/19 ni jumla ya shilingi trilioni 2.676. Hiki ni kiasi kidogo na kimeendelea kushuka mwaka hadi mwaka. Tafsihi ya kushuka kwa mikopo yenye masharti nafuu ni kwamba nchi yetu haikidhi vigezo vya kupatiwa mikopo ya masharti nafuu. Na hii ni kwa sababu deni la taifa halijafanyiwa uhakiki (credit rating) ili kujiridhisha Serikali inakopesheka kwa kiwango gani. Kwa

---

¹⁰ Tazama Jedwali la Sura ya bajeti kwa mwaka wa fedha 2018/19

sababu hiyo; mashirika mengi ya fedha duniani yamejitoa kutoa mikopo ya masharti nafuu kwa nchi yetu kwa kuwa hakuna uhakika kama mikopo hiyo itaweza kurejeshwa. Matokeo ya jambo hilo, Serikali imekosa namna nyingine ya kumudu gharama za kuendesha nchi, badala yake imekimbilia kwenye mikopo ya masharti ya kibiashara jambo ambalo linaendelea kudidimiza uchumi wa nchi.

Mheshimiwa Spika, hakuna ubishi kwamba kukua kwa deni la Taifa kunaisababishia serikali kuendelea kuwa tegemezi na hivyo kushindwa kutatua kero za kiuchumi za wananchi. Jambo la kusikitisha ni kwamba pamoja na ukweli huo, serikali imeendelea kukopa mikopo mikubwa yenye masharti ya kibiashara hali ambayo inazidi kufanya hali ya maisha kwa wananchi yaendeleo kuwa ngumu kwa kuwa serikali inatumia fedha nyingi kulipa madeni hayo badala ya kuzitumia fedha hizo kugharamia miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni ilishatoa rai kwa Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali afanye ukaguzi maalum (Special Audit) katika kitengo cha deni la Taifa (Fungu 22) ili tuweze kujua mikopo tunayoichukua kila mwaka inatumika kufanyia nini, atoe taarifa ya miradi iliyotekelezwa kutokana na mikopo hiyo kama ni ya miradi ya kipaumbele kwa mujibu wa mpango wa Taifa wa Maendeleo. Halikadhalika ukaguzi huu maalum utatuwezesha kama Taifa kujua kiwango halisi cha deni la Taifa ambalo tunadaiwa.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani ilishatoa ushauri kwa Serikali hii kutenganisha deni halisi la Taifa na matumizi mengineyo yanayohusu Mfuko Mkuu wa Hazina ili kuziba mianya ya ubadhirifu au matumizi mabaya ya fedha za umma kwa kisingizio cha Deni la Taifa. Katika muktadha huo huo, ili kudhibiti Serikali kukopa mikopo mikubwa

yenye masharti ya kibiashara, ambayo hatimaye yanaliingiza taifa kwenye mzigo wa madeni; Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni ilipendekeza pia kwamba; Kabla Serikali haija kopa; ilete pendekezo la mkopo huo Bungeni pamoja na orodha ya miradi itakayotekelezwa kwa kutumia mkopo huo ili Bunge liidhinishhe. Pendekezo hili lilizingatia msingi kwamba Bunge ndicho chombo cha uwakilishi wa wananchi, na kwa kuwa mikopo hii inakuja kulipwa na wananchi kupitia kodi zao, ni vema wananchi wakashirikishwa kupitia wawakilishi wao juu ya mikopo ambayo Serikali inachukua kwa niaba ya wananchi.

▪ Takwimu Kengefu za Deni la Taifa

Mheshimiwa Spika, Taarifa ya Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kuhusu Taarifa za Fedha za Taasisi za Serikali Kuu kwa mwaka wa fedha unaoishia tarehe 30 Juni, 2017, inaonyesha kwamba kiwango cha deni la taifa kimeshushwa kwa kiasi cha **shilingi 4, 588,390,000,000/= (trilioni 4, bilioni 588, na milioni 390)**

Mheshimiwa Spika, CAG anasema kwamba, mapitio yake ya deni la taifa yalibaini kwamba kiwango cha deni la taifa kilifikia **shilingi 46,081,430,000,000/= (trilioni 46, bilioni 81 na milioni 430)** kufikia Juni, 2017; lakini kiwango hicho hakikujumuisha madeni ya **shilingi bilioni 4,588,390,000,000/=**, ikiwa ni madeni ya mifuko ya pensheni kiasi cha **shilingi 4,421,750,000,000¹¹ na shilingi 166,640,000,000/=** ikiwa ni dhamana zilizokiukwa masharti chini ya Msajili wa Hazina.

Mheshimiwa Spika, ukichukua kiwango cha deni la taifa kilichoshushwa chashilingi **4, 588,390,000,000/=**; ukajumlisha na kiwango cha jumla ya deni la taifa cha **shilingi 59,037,140,000,000/=**

---

¹¹ Kwa mujibu wa Taarifa ya CAG kuhusu Ukaguzi wa Fedha za Serikali Kuu ya Machi, 2018; Shilingi 4,421,750,000,000/= ni sawa na asilimia 4.14 ya Pato la Taifa ambalo kwa sasa ni shilingi 106,867,000,000,000/= (trilioni 106 na bilioni 867).

kilichotolewa na BOT, utakuta kwamba jumla ya deni la Taifa ni **shilingi 63,625,530,000,000/= (trilioni 63, bilioni 625, na milioni 530).**

Mheshimiwa Spika, ukirejea hotuba ya Waziri Mkuu aliyoitoa hapa Bungeni wakati akiwasilisha makadirio ya Mapato na Matumizi katika Ofisi yake kwa mwaka wa fedha 2018/19; tarehe 4 Aprili, 2018; alisema kuwa deni la Taifa hadi kufikia Desemba, 2017 lilikuwa Dola za Kimarekani milioni 25,419.6¹². Ukibadili dola hizi kuwa shilingi za Tanzania kwa 'exchange rate' ya shilingi 2,200/= kwa dola moja ya Marekani utapata jumla ya **shilingi 55,923, 120,000,000/= (trilioni 55, bilioni 923, na milioni 120).**

Mheshimiwa Spika, kiwango hiki cha deni la taifa cha takriban shilingi trilioni 63 ni sawa na asilimia 59.43 ya Pato la Taifa ambalo kwa sasa ni shilingi trilioni 106.867 kwa mujibu wa taarifa ya CAG.

Mheshimiwa Spika, kuna mkanganyiko kuhusu uhimilivu wa deni la taifa dhidi ya pato la taifa. Kwa mujibu wa Hotuba ya Waziri wa Fedha ni kwamba pato la taifa kwa sasa ni shilingi trilioni 50.5 Na kwa mujibu wa hotuba hiyo; uhimilivu wa deni kwa sasa ni asilimia 34 ya pato la taifa wakati ukomo wa uhimilivu ni asilimia 56 ya Pato la Taifa.

Mheshimiwa Spika, kwa kutumia takwimu za uchambuzi wa deni la taifa uliofanywa na Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni – ambapo deni la taifa limefikia shilingi trilioni 63; ni kwamba deni la taifa si himilivu tena. Takwimu zinazotolewa na Serikali haziwezi kuaminika tena kwa kuwa Serikali hiyo hiyo ina takwimu tofauti kuhusu deni la taifa; na pia kuhusu pato la taifa.

---

¹² Tazama Hotuba ya Waziri Mkuu akiwasilisha Bungeni makadirio ya mapato na matumizi katika Ofisi yake kwa mwaka wa fedha 2018/19 uk.9 aya ya 16.

Mheshimiwa Spika, wakati Waziri wa fedha, anasema kuwa pato la taifa ni shilingi trilioni 50.5; taarifa iliyowasilishwa kwenye Kamati ya Kudumu ya Bunge inaonyesha kuwa pato la taifa ni shilingi trilioni 86. Wakati huo huo, CAG anasema kuwa pato la taifa kwa sasa ni shilingi trilioni 106. Katika Mazingira hayo; Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inapata mashaka juu usahihi wa deni la taifa na pia pato la Taifa.

Mheshimiwa Spika; pamoja na ukengeufu huo; Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inashukuru kwa Serikali kujiumbua yenyewe kwamba deni la taifa si himilivu tena kwa kutumia kigezo cha deni dhidi ya pato la taifa. Hotuba ya Waziri wa Fedha kuhusu hali ya uchumi ukurasa wa 9 aya ya 16 inasema kwamba; “Pato halisi la taifa kwa mwaka 2017, lilifikia shilingi milioni 50,525,087 (trilioni 50.5). Kwa hiyo, ukilinganisha na deni la taifa ambalo kwa sasa ni shilingi trilioni 63 ni wazi kwamba nchi iko rehani.

Mheshimiwa Spika, kuwa deni la taifa limefikia zaidi ya nusu ya pato la taifa; na ukomo wa kukopa ni asilimia 50 ya pato la Taifa ambayo tumeshaivuka kwa mujibu wa takwimu alizotoa Waziri Mkuu. Hivyo kuendelea kusema kuwa deni ni himilivu ni kujivika kilemba cha ukoka, na kujitoa ufahamu, mambo ambayo hayakubaliki katika kanuni za uchumi. Kwa sababu hiyo; Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inalisihi Bunge kuazimia kuunda Kamati Teule kuchunguza uhalisia wa deni la Taifa na Pato la Taifa. Aidha, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaendelea kushikilia msimamo wake wa kuitaka Serikali kupitia Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kufanya uchunguzi maalumu (Special Audit) ya mwenendo wa deni la taifa na kushauri hatua za kuchukua ili taifa liepukane na athari za deni hilo katika uchumi wan chi.

Mheshimiwa Spika, Ujasiri wa kusema deni letu ni himilivu, lazima uendane sambamba na uwezo wetu wa kiuchumi wa kukusanya KODI. Deni linaweza kuwa himilivu kama uwezo wa nchi kukusanya kodi unafikia japo 36% ya Pato la Taifa. Kwa mantiki hiyo, kwa pato letu la Taifa la shilingi Trillion 125, tulitakiwa kwa mwaka tuwe tunakusanya kodi isiyopungua shilingi Trillion 45 kwa mwaka. Kwa makusanyo haya tutakuwa na uwezo wa kulipa deni, mishahara kwa watumishi wetu na kutekeleza miradi mbalimbali ya maendeleo. Kwa hali ilivyo sasa uwezo wetu wa kukusanya ni 14% tu ya pato la Taifa. Taarifa ya Wizara ya Fedha kwa Kamati ya Bunge ya Kudumu ya Bajeti inaonyesha kwamba Kati ya shilingi Trillion 17.3 zilizopangwa kukusanywa na TRA katika mwaka wa fedha 2017/18. Mpaka Mwezi Machi 2018 kiasi kilichokusanywa ni shilingi trillion 10.7 tu. Kwa “makusanyo ya Trillion 1.3 kwa mwezi kama tunavyoambiwa na TRA” inatarajiwa mpaka mwaka wa fedha unaisha makusanyo ya Kodi yatafikia shilingi Trillion 14 tu!

Mheshimiwa Spika, Kutokana na **uwezo mdogo** wa kukusanya mapato unaokwenda sambamba na **mzigo mkubwa** wa deni la Taifa. Utekelezaji wa Bajeti unadhihirisha hilo kwani $\frac{3}{4}$ ya fedha inayokusanywa inakwenda kwenye kulipa deni la Taifa na Mishahara kwa watumishi.

Mheshimiwa Spika, Kwa uchambuzi huu utaona kwamba kuna tofauti ya takwimu za deni la taifa zilizotolewa na Benki Kuu; zilizokaguliwa na CAG na zilizotolewa na Waziri Mkuu. Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka Serikali kueleza ni takwimu zipi sahihi kati ya hizo?

Mheshimiwa Spika, ukengefu huu wa takwimu unatokana na udhaifu uliopo katika mfumo mzima wa usimamizi wa deni la taifa. Mfumo huo,

umepitwa na wakati. Mkakati wa Taifa wa Madeni (NDS) wa mwaka 2002 uliandaliwa kwa mazingira ya sheria ya Mikopo ya serikali, Dhamana na Misaada ya mwaka 1974 (Miaka 43 iliyopita). Hali ya uchumi na mazingira ya kuanzishwa kwa sheria na mkakati wa NDS yamebadilika mno kutokana na mabadiliko ya kiuchumi ambayo yametokea.

Mheshimiwa Spika, Kutokana na kupanuka kwa wigo wa deni la Taifa katika suala la vipengele na mikopo mikubwa ambayo imefanyika, sheria na miongozo inayosimamia deni la Taifa haiko sambamba na maendeleo hayo na vyombo vinavyotumika vimepitwa na wakati na kwa sababu hiyo kufanya usimamizi wa deni la taifa kuwa changamoto.

Mheshimiwa Spika, Mkaguzi Mkuu wa hesabu za serikali anabainisha ¹³ katika ripoti yake ya Machi, 2017 kwamba: **mfumo uliopo sasa unaongeza uzembe katika uendeshaji, uratibu duni na kutokuwa na taarifa za kutosha katika vitengo na taarifa sahihi kupitia taasisi na kusababisha kuwa na rekodi zisizosahihi** na zisizojitosheleza kuhusiana na deni. Alishauri mfumo mzima wa usimamizi wa deni la taifa ufanyiwe maboresho (reform); ili kuendana na mabadiliko ya kiuchumi yaliyopo sasa; na hivyo kuweza kuwa na usimamizi mzuri (management) ya deni la taifa. Kambi Rasmi ya Upinzani inauliza; maboresho hayo yaliyopendekezwa na CAG yalishafanyika?

9.2. Pato la Taifa na Ukuaji wa Uchumi

---

¹³Ripoti kuu ya mwaka ya mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa hesabu za serikali, kuhusu taarifa za fedha za Taasisi za Serikali Kuu kwa mwaka unaoishia Tarehe 30 Juni, 2016. Machi 2017, uk.76

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa takwimu zilizotolewa na Ofisi ya Taifa ya Takwimu kwamba Pato la Taifa kwa kutumia kizio cha 2015 kwa mwaka 2017 lilikuwa ni shilingi milioni 125,624,406 na pato la taifa kwa kipindi cha robo ya kwanza ya mwaka 2018 lilikua kwa asilimia 8.4 sawa na shilingi milioni 136,176,856.1. Shughuli za kiuchumi zilizochangia ukuaji huo ni; Ujenzi 28.2%; Kilimo(mazao,mifugo,uvuvi na misitu) 23.1%; utawala na ulinzi 7.4% na usafirishaji na uhifadhi mizigo 7.3% . Lakini katika kipindi hicho shughulizi za kiuchumi zilizokua kwa kasi kubwa ni ujenzi 20% habari na mawasiliano 18.3%, utawala na ulinzi 15.5%, Kilimo 7.1%. Wakati huo huo shughuli za kiuchumi zenye mchango mkubwa kwenye Pato la Taifa kwa bei za mwaka husika ni Kilimo 31.4% na Ujenzi 13.9%

Mheshimiwa Spika, ni ukweli kuwa uwekezaji kwenye sekta husika una uhusiano wa moja kwa moja na ukuaji wa sekta husika, lakini mchango wa sekta kwenye pato la Taifa una uhusiano wa moja kwa moja na idadi ya watu wanaojihusisha na sekta hiyo.

Mheshimiwa Spika, ukiangalia mwenendo wa mikopo kwa sekta binafsi inaonesha kuwa sehemu kubwa ya mikopo kwa sekta binafsi ilielekezwa katika shughuli binafsi 22.8%; shughuli za biashara 20.5%; shughuli za **uzalishaji viwandani 11.1% na kilimo 6.9%**. Hii maana yake ni kuwa Tanzania haiwezi kuwa nchi ya viwanda na uchumi wa kati kutokana na ukweli kuwa uwekezaji unaofanyika kwenye maeneo muhimu ya kutupeleka kwenye uchumi huo hawapewi kipaumbele cha uwekezaji. Rejea Kitabu cha Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Mwaka 2019/20 Uk.8

9.3. Mwenendo wa Bei Nchini

Mheshimiwa Spika, mapendekezo ya mpango aya ya 2.2.3.3 unaonesha kuwa katika kipindi cha Januari hadi Agosti 2018 mwenendo wa mfumuko wa bei umebakia katika wigo wa tarakimu moja. Katika mwezi Januari ulikuwa silimia 4.0, Juni 3.4% na Agosti 3.3%. Wakati huo bei za vyakula mfumuko ulipungua kutoka 6.7% hadi 3.2%. Aidha kwa upande wa bei za nishati uliongezeka kutoka 10.4% hadi 18.7% kutokana na kuongezeka kwa bei za mafuta katika soko la dunia.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inataka ufafanuzi ni kwa vipi bei za mafuta zinapanda wakati huo huo bei za vyakula zinashuka. Kwa kawaida vyakula vingi vinazalishwa maeneo ya vijijini, na inalazimu kuingia gharama za usafirishaji hadi sokoni. Kwa kutumia “Marketing equation” za kupanga bei kwenye soko, jambo hili la mafuta yako juu sana na bei za bidhaa zinazoletwa sokoni ziko chini.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inaelewa kuwa Serikali inaficha ukweli kwamba uwezo wa wananchi kufanya manunuzi umepungua sana (Purchasing power) kutokana na ukweli kuwa Serikali iliondoa fedha kwenye mzunguko, na pia fedha nyingi zinatolewa kwa makampuni ya nje yanayojenga, na pia athari za vyeti feki kwa wananchi pamoja na makampuni kupunguza wafanyakazi na hivyo kupelekea mzunguko wa fedha kuwa haba. Kambi Rasmi ya Upinzani inataka Serikali kutoa tamko kuhusu mzunguko mdogo wa fedha ambao umewafanya wananchi kushindwa kununua bidhaa na inachukua hatua gani kurudisha mzunguko wa fedha katika viwango vinavyokubalika.

9.4. Sekta ya Fedha

Mheshimiwa Spika, ni ukweli kuwa uchumi hauwezi kuimarika kama sekta ya fedha inashuka kiutendaji, Takwimu za mwenendo wa sekta ya benki kwenye Kitabu cha Mapendekezo ya Mpango aya ya 2.2.3.6 (a) inaonesha ujazi wa fedha kwenye Mabenki umeongezeka kwa wastani wa asilimia 7.0 na kufikia shilingi bilioni 25.2945 mwaka 2017/18 kutokana na kuimarika kwa ukuaji wa mikopo kwa sekta binafsi na kuimarika kwa sekta binafsi na rasilimali za kigeni katika benki za Biashara.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inaona jambo hili halina uhalisia kwani katika kipindi husika imeshuhudiwa mabenki mengi yanafungwa na kupelekea wananchi kupoteza akiba zao, Mfano ni kufungwa kwa Benki ya Wanawake, Benki ya Twiga, na mabenki ya wananchi (Community banks) katika maeneo mbalimbali hapa nchi. Aidha, uimara wa sekta ya benki kwa kuwa na ukwasi wa kutosha ni kutokana na ukweli kwamba zinashindwa kutoa mikopo kwa kuogopa kutokea kwa mikopo isiyolipika na hivyo kupelekea kuweka masharti magumu sana kwa wakopaji.

Mheshimiwa Spika, Takwimu zinaonesha kuwa ukuaji wa mikopo kwa sekta binafsi umefikia asilimia 4 mwezi Juni 2018 ukilinganishwa na asilimia 1.3 mwezi Juni 2017. Sehemu kubwa ya mikopo ikiwa ni ya shughuli binafsi 22.8%(Shughuli zisizoza uzalishaji), na shughuli za uzalishaji viwandani na kilimo mikopo ilikuwa ni kwa 11.1% na 6.9% kwa mfuatano. Shughuli za biashara zilikuwa ni 20.5%, uhalisia hapa ndipo kwenye watu wengi sana lakini asilimia hiyo haiendani na uhalisia wa wafanyabiashara.

Mheshimiwa Spika, hii maana yake ni kwamba bado sekta ya benki haijakuwa imara kuendesha uchumi wetu au hali halisi ya biashara ni ngumu kiasi kwamba benki zinashindwa kutoa mikopo kutokana na uwezekano wa kuongezeka kwa mikopo chechefu (NON PERFORMING LOANS) na hivyo kulazimika kuweka vigezo/masharti ya mikopo kuwa magumu kiasi kwamba wafanyabiashara kushindwa kuyatimiza, Katika Ukurasa wa 9 wa Kitabu cha Mwongozo wa Mpango, aya ya 2.2.3.6 (d) imeelezwa kuwa riba za mikopo ziliongezeka hadi kufikia wastani wa asilimia 17.83 mwaka 2017/18 ikilinganishwa na asilikia 16.61 mwaka 2016/17. Kwa mujibu wa mwongozo ni kwamba ongezeko hilo lilitokana na tahadhari zilizochukuliwa na benki za biashara kudhibiti mikopo chechefu.

Mheshimiwa Spika, maneno tahadhari zilizochukuliwa na mabanki ya biashara katika kudhibiti mikopo chechefu hayamaanishi kitu kingine isipokuwa kuzidisha ukali wa masharti jambo ambalo linapunguza idadi ya wakopaji hasa wakopaji wapya wasiokuwa na dhamana za kuweza kuaminiwa na benki. (NEGATIVE IMPACT ON BORROWING)

9.5. Biashara ya Kimataifa

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha mwaka 2017/18 mauzo nje ya nchi yalikuwa dola za Kimarekani milioni 8,949.4 na mwaka 2016/17 ilikuwa dola za Kimarekani 8,701.7 wakati manunuzi yalikuwa dola za kimarekani milioni 10,157.6 mwaka 2017/18 ikilinganishwa na dola za marekani milioni 9,701.1 mwaka 2016/17.

Mheshimiwa Spika, ukiangalia takwimu zote zilizotolewa katika kitabu cha Mapendekezo ya Mpango aya ya 2.2.3.5(a) zinaonesha kuwa kuna uwiano hasi (NEGATIVE BALANCE OF PAYMENT) katika biashara

ya kimataifa. Uchumi wetu umakua kwa mtindo gani kama hatuna fedha nyingi za kigeni katika biashara zetu za kimataifa? Tunajengaje uchumi unaokua kama tunaagiza sana bidhaa kutoka nje kuliko mauzo ya bidhaa zetu nje ya nchi? Kambi Rasmi ya Upinzani inaamini ili kuwa imara katika kuwa na fedha za kigeni za ziada inatakiwa manunuzi ya bidhaa na teknolojia toka nje iwe kidogo kulinganisha na mauzo ya bidhaa na ujuzi nje ya nchi, jambo hili ni kinyume na takwimu za Serikali.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inawasiwasi na takwimu zilizotolewa za kuwa tuna akiba ya fedha za kigeni zipatazo dola za kimarekani milioni 5,483.9 hadi Juni 2018 kama zilivyotolewa na Serikali, na kipindi kama hicho mwaka 2017 zilikuwa ni dola milioni 5,000.4

9.6. Uchumi wa gesi – Tanzania

Mheshimiwa Spika, kugunduliwa kwa gesi asilia katika mikoa ya Lindi na Mtwara kulitajwa kwamba ni ukombozi wa uchumi kwa watanzania lakini zaidi sana kwa wakazi wa Lindi na Mtwara. Kwa mujibu wa taarifa ya Serikali ya tarehe 16 Mei, 2013 kwa Umma kuhusu Faida ya Gesi Asilia kwa Mikoa ya Lindi na Mtwara imeainisha faida nyingi sana kwa wakazi wa mikoa hiyo ikiwemo ujenzi wa Kiwanda cha Mbolea na Kiwanda cha Kuchakata gesi(LNG) katika mikoa ya Lindi na Mtwara. Kwa mkoa wa Lindi kuna Kampuni za Maurel and Prom na Kampuni ya Statoil, aidha kwa mkoa wa Mtwara kulikuwa na Kampuni za Wentworth Resources, Dominion na Kampuni ya Orphir East Africa Ventures Ltd. Hizo zilikuwa ni Kampuni zinazohusika na Gesi Asilia, pia uwekezaji wa Karakana ya Kiufundi wa Kampuni ya Schlumberger ambayo hutoa huduma kwa Kampuni za utafutaji mafuta na gesi kwa nchi za Msumbiji, Kenya, Uganda na Afrika ya Kusini. Ujenzi wa mitambo ya kusafishia gesi yenye uwezo wa kusafisha gesi futi za ujazo milioni 210 kwa siku katika kijiji cha Madimba Mtwara Vijijini na futi za ujazo milioni 140 kwa siku Kijiji cha Songo songo Mkoa wa Lindi.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka Serikali kutoa Status Report ya Kampuni ni Kampuni ngapi za uchimbaji na uchakataji wa gesi ambazo bado zipo na zinaendelea na uwekekezaji katika Sekta ya gesi, na miradi ambayo imeshatekelezwa kutokana na upatikanaji wa gesi ikiwa ni pamoja na viwanda vya mbolea nk.

9.7. Benki ya Uwekezaji Tanzania –(TIB DEVELOPMENT BANK LIMITED)

Mheshimiwa Spika, ujenzi wa viwanda kwa kiwango kikubwa kinategemea kwa kiwango kikubwa utendaji wa benki yetu ya uwekezaji katika kutoa mikopo ya muda mrefu tofauti na mikopo ya kibiashara ambayo inatolewa na mabenki ya biashara ambayo muda wake wa kuanza kurejesha mkopo ni muda mfupi.

Mheshimiwa Spika, ukiangalia takwimu za benki hiyo zinaonesha kuwa Benki inadai (mikopo chechefu) kiasi cha shilingi 230,669,526,932.24 yenye dhamana zenye thamani ya shilingi 550,832,170,833 na hivyo kuifanya benki hiyo kuwa na mikopo chechefu ya 35% kwa Decemba 2016 (2015: 14%) ikiwa ni ongezeko la kama 150%. Kiwango hiki ni kikubwa sana kulinganisha na kiwango kilichotolewa na BOT kuwa mikopo chechefu cha 24% kwa Benki hiyo.

Mheshimiwa Spika, kwa upande mwingine Benki ilikuwa iliuzia “bonds” za chini ya mwezi mmoja ni shilingi bilioni 199 ambazo zilitakiwa zilipwe ndani ya mwezi mmoja hadi mitatu za thamani ya shilingi bilioni 124.6; miezi 4-6 shilingi 27.6 bilioni; na miezi 6-12 shilingi 49.2 na zaidi ya mwaka mmoja shilingi 41.9 bilioni; lakini Benki ilishindwa kutimiza matwaka au makubaliano na wakopeshaji. Na hivyo benki inadaiwa na wateja wake hao. *(Rejea Taarifa ya Utekelezaji wa Maagizo ya Kamati ya Bunge tarehe 19/10/2017- Ofisi ya Mdhidhi na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali)*

Mheshimiwa Spika, Benki hii ya uwekezaji ni muhimu ifanyiwe mkakati wa kuona ni namna gani taweza kulipa madeni hayo ambayo yanaikabili. Kwa kuangalia mikopo chechefu na mikopo ambayo benki imeshindwa kuwalipa wateja wake ni dhahiri kwamba Benki ya uwekezaji iko mbioni kufilisika kama ambavyo mabenki mengine yamefilisika.

Mheshimiwa Spika, kuyumba kwa benki ya uwekezaji ni dalili kuwa Tanzania kufikia kwenye azma ya kuwa nchi ya viwanda na uchumi wa kati kwa mwaka 2025 ni ndoto za mchana ambazo mara zote hazina uhalisia.

9.8. Ajira Kutokana na Viwanda Vitumiavyo Gesi Asilia

Mheshimiwa Spika, Serikali iliwaahidi wananchi ajira nyingi kutokana na matokeo ya upatikanaji wa Gesi Asilia. Ajira hizo zimeainishwa katika jedwali hapo chini. Pamoja na ahadi hiyo nzuri kwa wananchi, uwekezaji katika sekta ya gesi una mwelekeo wa kusuasua jambo ambalo limefanya ajira zilizoahidiwa kuwa hewa. Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka Serikali kulieleza Bunge hili, ni miradi mingapi imejengwa kutokana na upatikanaji wa Gesi Asilia, na miradi hiyo imetoa ajira kiasi gani kwa wananchi?

Na	Kiwanda	Ajira halisi	Ajira zinazohusiana	Jumla ya Ajira
1.	Dangote (Cement)	500	800	1,300
2.	Ammonia Processing Plant	400	1500	1,900
3.	Fertilizer Plant(Urea)	400	1600	2,000
4.	Methanol Processing Plant	500	1500	2,000
	Jumla	1,800	5,400	7,200

Chanzo: Wizara ya Nishati na Madini, 2013

10. MCHANGO WA SEKTA YA MAJI KATIKA UCHUMI

10.1. Uhakika wa Maji na Raslimali za Maji.

Mheshimiwa Spika, katika hotuba ya Waziri wa Maji na Umwagiliaji iliyowasilisha Bungeni Makadirio ya mapato na matumizi ya fedha ya Wizara ya Maji na Umwagiliaji kwa mwaka 2018/2019, imeelezwa kuwa Tanzania bado ipo katika nafasi ya kwanza katika nchi za Afrika ya Mashariki kwa kuwa na kiwango cha mita za ujazo zipatato 1,800 kwa

kila mtu kwa mwaka. Hata hivyo kiwango hiki ni pungufu ya kiwango cha mwaka 2012 kama ilivyoelezewa hapo juu.

Mheshimiwa Spika, kulingana na shughuli mbali mbali za kibinaadamu, ikiwa ni pamoja na matumizi mabaya ya raslimali za maji, kiwango cha maji kinatarajawa kupungua kwa asilimia 30 ifikapo mwaka wa kilele cha Dira ya Taifa (Tanzania Development Vision) yaani mwaka 2025; na kufanya upatikanaji wa maji kwa wakazi wa nchi hii kushuka hadi kufikia kiwango cha mita za ujazo 1,400 kwa mtu kwa mwaka. Hali hii itaiweka Tanzania katika hali ya wasiwasi (Water Stress) kwani kiwango hicho kinaendelea kupungua siku hadi siku na kuwa chini ya upeo wa hali ya usalama wa maji (Water Security). Kulingana na vigezo vya kimataifa, nchi hufikia sifa ya kuitwa “a water stressed country”, pale ambapo maji kwa ajili ya matumizi ya wakazi wake ni chini ya mita za ujazo 1,700.

Mheshimiwa Spika, iwapo, hatua za haraka na za kimkakati hazitachukuliwa, nchi yetu itapoteza sifa ya kuwa na maji ya uhakika na usalama wa maji utapotea. Hivyo basi, Tanzania inaweza kuingia katika kundi la nchi zenye sifa ya ‘uhaba wa maji’ yaani “a water scarce country”. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inatambua hatari ya kupungua kwa raslimali za maji na kukosekana kwa bayoanuai endelevu. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni, inatoa tahadhari kwa Serikali, na Watanzania kwa ujumla juu ya uwezekano wa kutokuwa na raslimali za maji na kwa mantiki hiyo maji ya kutosha kwa ajili ya shughuli za kiuchumi, kijamii na mazingira.

Mheshimiwa Spika, upungufu wa raslimali za maji na maji yenyewe ni fishio kwa usalama na amani, kwani ni chanzo cha migogoro miongoni mwa watumiaji wa maji. Vile vile bila ya kuwa uhakika wa maji, shughuli za kiuchumi kama vile viwanda, kilimo, mifugo, madini, utalii, usafirisaji wa majini; na, uzalishaji wa nishati zitadorora. Pamoja na hayo, uhaba wa raslimali wa maji unathiri upatikanaji wa maji ya kunywa na maji kwa ajili ya matumizi ya nyumbani. Ikumbukwe pia raslimali za maji ni muhimu kwa ajili mazingira na bayoanuai endelevu.

Mheshimiwa Spika, Uhaba wa maji unatishia uwepo wa wanyamapori, misitu, nyuki na hata viumbe hai vinavyoishi kwenye maji. Maeneo eovu ambayo ni muhimu kwa ajili ya mazalia ya viumbe hai na hifadhi ya raslimali za maji ikiwa pia ni maeneo ya hifadhi ya mafuriko yanaendelea kuharibika kwa sababu ya matumizi mabaya ya raslimali za maji.

Mheshimiwa Spika, pamoja na kuwa na Sera ya Maji ya Taifa (National Water Policy- Nawapo) 2002; sheria za maji na miongozo mbali mbali ya matumizi bora yaraslimali za maji, bado raslimali za zinaendelewa kuharibika kwa sababu ya matumizi holela ya raslimali hizo.

Mheshimiwa Spika, Matumizi yasiyostahili ya raslimali za maji ni pamoja na kuharibiwa ka vyanzo vya maji; miundo mbinu hafifu ya kwa ajili ya kilimo cha umwagiliaji, hali inayosababisha upotevu mkubwa wa maji; uchafuzi wa vyanzo vya maji ikiwa ni pamoja na maziwa, mito na vyanzo vingine vya raslimaji za maji na maji; mifumo hafifu ya majitaka mijini hali inayopelekea kuwa na uchafuzi mkubwa wa vyanzo vya maji; ukataji wa miti na uharibifu wa uoto wa asili; ongezeko la watu kwa ujumla na kwa namna ya pekee ongezeko la watu na makazi mijini isiyolingana na upatikanaji wa maji kwa ajili ya matumizi ya binadamu; na pia ongezeko la viwanda hususan vile visivyokidhi vigezo vya teknolojia salama (safer technology) vinavyosababisha si tu utumiaji wa maji usio wa tija; bali pia usiotumia teknolojia salama kwa vyanzo vya maji.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa Tanzania bado haijajipanga vyema kupambana na upungufu wa raslimali za maji na maji; Kambi ya Upinzania Bungeni inakuja na sera mbadala ili kuokoa Taifa hili katika balaa la uhaba wa raslimali za maji na maji kwa ajili ya maendeleo ya nchi hii na watu wake.

Mheshimiwa Spika, Kambi ya Upinzani Bungeni inaikumbusha Serikali kuwa Tanzania imeridhia mikataba mbali mbali ya kimataifa kuhusu maendeleo endelevu hususan maendeleo ya raslimali za maji, kuanzia Mkutano wa Umoja wa Mataifa wa Mar del Plata (Argentina, 1977);

Mkutano wa Dublin 1992 ambapo Tanzania ilikubaliana na Makubaliano ya kimataifa juu ya misingi ya Maji na Maendeleo Endelevu na Ajenda 21 ya Mkutano wa Umoja wa Mataifa uliofanyika Rio de Janeiro juu ya Mazingira na Maendeleo.

Mheshimiwa Spika, ili kuweka kumbukumbu vizuri, Kambi ya Upinzania Bungeni inarejea misingi ya maendeleo ya raslimali za maji (principles of Integrated Water Resources Management) kama ifuatavyo:

- i. Maji ni raslimali yenye ukomo (finite), inayoweza kuathirika kirahisi. Maji ni muhimu kwa maendeleo ya jamii, uchumi na mazingira.
- ii. Uendelezaji na usimamizi wa raslimali za maji ufanyike kwa njia shirikishi kwa kushirikisha kikamilifu makundi mbali mbali katika jamii, hususan watumiaji wa maji; waandaaji wa mipango na wenye kutoa maamuzi.
- iii. Kwa kuzingatia masuala ya usawa wa kijinsia na nafasi ya kipekee ya wanawake katika utunzaji, usimamizii na matumizi ya maji; wanawake wanapaswa kushiriki kikamilifu katika maamuzi ya matumizi ya maji.
- iv. Ni lazima kutambua kuwa maji yana thamani kifedha na kiuchumi, hivyo maji yathaminishwe katika matumizi yake yote ikiwa ni pamoja na matumizi ya maji katika maendeleo endelevu ya bayoanuai na mazingira.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia misingi hii ya kimataifa ya maendeleo endelevu ya raslimali za maji, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni imeweka kipaumbele na msisitizo mkubwa katika Kutunza na Kulinda raslimali za maji kwa ajili ya maendeleo endelevu.

Mheshimiwa Spika, walinzi na watunzaji wakuu wa raslimali za maji ni watumiaji wa maji wenyewe. Hivyo basi ni muhimu kuimarisha ugatuaji wa majukumu ya ulinzi na utunzaji wa maji kwa watumiaji wenyewe, na kuimarisha stadi ya ushirikishaji wa wadau na jamii katika Ofisi za Mabonde ya Maji; Taasisi za Kijamii katika vidakio vya Maji (Water Resources Sub-Catchment Forums), na Serikali za Mitaa.

Mheshimiwa Spika, Sambamba na ugatuaji huo wa majukumu, taasisi zote zenye mamlaka ya usimamizi wa raslimali za maji ni lazima ziwe na mfumo rasmi wa uwajibikaji, ili kuwezesha si tu ufuatiliaji na tathmini

wenye vigezo bayana vya utekelezaji; bali pia kutoa motisha na pongezi kwa utekelezaji mzuri wa majukumu; na kuchukua hatua stahiki kwa watendaji na wadau wasiotekeleza majukumu waliyokabidhiwa.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaungana na wadau mbali mbali wanaoifuatilia maendeleo ya raslimali za maji, usalama na uhakika wa maji, kupaaza sauti juu ya uhaba wa mifumo ya kuhifadhi maji. Changamoto hii inapunguza uwezo wa taifa wa kupambana na athari za mabadiliko ya tabianchi. Mabadiliko ya misimu na viwango vya mvua yanahitaji maandalizi imara ya mifumo ya kupitisha maji ya mafuriko, na pia mifumo ya kuhifadhi maji kwa ajili ya matumizi wakati wa vipindi virefu vya ukame.

Mheshimiwa Spika, Utunzaji, uendelezaji na usimamizi wa raslimali za maji ni jukumu la sekta zote kwani wote ni wahusika katika kazi za kuthibiti, kutumia, na kusimamia raslimali hizo. Kambi ya Upinzani Bungeni inaendelea kuhimiza umuhimu wa uratibu wa wadau na shughuli zao zinazogusa matumizi ya raslimali za maji. Majukwaa ya uratibu na ushiriki wa wadau na jamii kwa ujumla yanahitaji fikra mpya na mbinu mbadala za utendaji wa kazi zao. Kwa msisitizo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaweka mkazo kwa Serikali kuweka mfumo bora zaidi wa uratibu wa wadau, kwani ni moja ya takwa la kimfumo kama ilivyooneshwa hapo juu katika msingi wa pili wa Misingi ya Maendeleo ya Raslimali za Maji.

10.2. Maji na Maendeleo ya Kiuchumi na Kijamii

Mheshimiwa Spika, Tanzania imeazimia kuwa nchi ya uchumi wa kati ifikapo mwaka 2025. Lengo hili litafikiwa iwapo uzalishaji katika sekta za kiuchumi; na utoaji wa huduma utakidhi vigezo stahiki vya nafasi hiyo.

Mheshimiwa Spika, Sekta zote za uzalishaji zinahitaji maji ya kutosha na yenye ubora. Tukianza na kilimo, inafahamika kuwa ndiyo sekta kuu ya uzalishaji nchini. Kilimo kinatoa mahitaji (livelihood) ya wananchi kwa zaidi ya asilimia 80% na kuchangia takriban robo (24%) ya pato la taifa. Mazao ya kilimo huiletea Tanzania angalau asilimia 30% ya mapato ya biashara ya nje; na kilimo kinatoa ajira kwa asilimia

75% ya nguvu kazi ya nchi; na kati yake asilimia 90 ya wanawake hujishughulisha na kilimo. Ikumbukwe kuwa sekta ya kilimo ni muhimu kwa usalama wa chakula ambapo kulingana na takwimu rasmi za sekta ya kilimo za mwaka 2013; ilithibitishwa kuwa asilimia 75 ya mahitaji ya chakula yanatokana na shughuli za kilimo zinazofanyika nchini.

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Kilimo imeandaa mkakati kabambe miaka kumi, wa Kilimo kinachozingatia mabadiliko ya tabianchi yaani “ Strategic Climate Smart Agriculture Programme 2015-2025”. Inatarajiwa kuwa kupitia mkakati na programu hii, kilimo cha umwagiliaji kitafanyika katika hekta zipatazo milioni 1.5 na kunufaisha kaya milioni 2.3 na kuongeza uzalishaji kwa asilimia 25.

Mheshimiwa Spika, azma hii ni njema sana kinadharia. Kambi ya Upinzani Bungeni inastaajabishwa na malengo haya na ingependa kujua je Wizara imetambua uwepo wa maji ya kutosha kwa mtiririko wa uhakika kwa ajili ya umwagiliaji zisizokatika ili shughuli za programmu hii zifanyike kwa ufanisi katika kipindi cha miaka saba ijayo na kufikia lengo linalotarajiwa?

Mheshimiwa Spika, Kambi ya Upinzani Bungeni inafuatilia kwa karibu mijadala mbali mbali kuhusu matumizi ya raslimali za maji kwa ajili ya uzalishaji wa chakula na umeme/nishati, yaani “ Water- Energy-Food neux”. Kambi ya Upinzani Bungeni inauliza ni kwa kiwango gani sekta husika zimeoanisha vipaumbele vyao ili kuhakikisha raslimali za maji zinatumiwa kwa ufanisi ili kufikia malengo yao ya kissekta.

Mheshimiwa Spika, Kambi ya Upinzani Bungeni imeptia taarifa mbali mbali zinazohuzu kilimo cha umwagiliaji nchini. Taarifa nyingi zinaonesha kuwepo kwa migogoro ya matumizi ya maji baina ya watumiaji waliopo katika nyanda za juu za vidakio vya maji na wale waliopo chini; vile vile upotevu mkubwa wa maji kutokana na miundombinu hafifu.

Mheshimiwa Spika, kupitia hotuba hii, Kambi ya Upinzani Bungeni inarejea mfano wa migogoro kati ya watumiaji wa raslimali za maji katika kidako cha Ruaha Mkuu ambapo matumizi ya maji kwa ajili ya kilimo cha umwagiliaji katika msimu wa kiangazi huathiri si mazingira

na wanyapori katika mbuga ya Ruaha, bali pia utalii na uzalishaji wa umeme kwa ujumla.

Mheshimiwa Spika, Tungependa kujua Wizara ya Maji na zile nyingine zinazotumia raslimali za maji, zimejipanga vipi ili kuratibu si tu mipango yao, bali pia fedha kwa ajili ya uwekezaji wa pamoja ili kujenga na kuendeleza miundombinu na utunzaji wa vyanzo vya maji ili kujihakikishia usalama na uhakika wa maji katika vipindi na misimu yote ya uzalishaji?

Mheshimiwa Spika, Ni kwa namna gani vipaumbele vya upanuzi wa kilimo cha umwagiliaji katika sekta ya kilimo vinaoana na vipaumbele vya hifadhi na matumizi endelevu ya raslimali za maji kwa ajili ya kizazi kilichopo na vizazi vijavyo?

11. SERIKALI YA AWAMU YA TANO IMEUA MFUMO WA UGATUJAJI WA MADARAKA KWA SERIKALI ZA MITAA

Mheshimiwa Spika, Ugatuzi wa madara ni sera ambayo ni upelekaji wa huduma na maamuzi kwa wananchi. Na Serikali imekuwa ikitekeleza mpango huo kwa miaka kadhaa iliyopita.

Mheshimiwa Spika, Ni ukweli kwamba tafiti nyingi sana zimefanyika kuhusiana na faida za ugatuzi wa madaraka kutoka serikali kuu kwenda serikali za mitaa. Mbali ya tafiti zilizofanywa na taasisi zisizo za Kiserikali pia Serikali kwa kutumia washauri waelekezi wa ndani na nje wamefanyia kazi suala hili la ugatuzi wa madaraka kwa kiwango kikubwa sana na kuja na sera ya D by D, sambamba na program ya maboresho ya Serikali za mitaa ya mwaka 1998.

Mheshimiwa Spika, Moja ya lengo kuu la maboresho ya Serikali za Mitaa ya mwaka 1998 kuhusiana na ugatuzi wa madaraka ilikuwa ni kuwa na mfumo huru wa kiutawala katika ngazi ya Serikali ya mitaa ambapo baraza la madiwani lilikasimiwa madaraka ya kusimamia sera na utoaji wa huduma, kusimamia watendaji katika ngazi zao.

Mheshimiwa Spika, Kwa mtazamo huo wa ugatuzi wa madaraka ilikuwa ni kujenga mfumo imara wa kiutawala ambao ungekuwa ni nguzo kuu ya kuimalisha utoaji wa huduma na utoaji wa maamuzi katika ngazi za Serikali za mitaa. Ukiwa na uwezo wa kutoa maamuzi maana yake una uhakika wa uendeshaji wa eneo husika bila ya kutegemea msaada wa aina yoyote kutoka ngazi yoyote ya utawala.

Mheshimiwa Spika, Mwaka 1998, Sera ya Taifa ya Uboreshaji wa Serikali za Mitaa **“Policy Paper on Local Government Reform 1998”** iliandaliwa na kuweka bayana umuhimu wa KUGATUA madaraka ya Serikali Kuu kwenda SERIKALI ZA MITAA (decentralization by devolution au kwa jina lake maarufu D by D).

Mheshimiwa Spika, Chini ya Sera hii, Programu ya Uboreshaji wa Serikali za Mitaa (Local Government Reform Programme- LGRP) ilianzishwa kwa dhamira ya kuziimarisha Serikali za Mitaa ili kusukuma mbele utekelezaji wa Mikakati ya Kupunguza Umaskini yaani Poverty Reduction Strategy na baadaye MKUKUTA, na vile vile kuhakikisha kuwa Halmshauri za Miji na Wilaya zinatoa huduma bora kwa wananchi wake hususan huduma za Afya, Maji, Elimu, na huduma za ughani n.k. (angalia mpango wa “LGRP Medium Term Plan and Budget July 2005 – June 2008” OR – TAMISEMI: Juni 2005)

Mheshimiwa Spika, Malengo maalum ya Programu hiyo yalikuwa ni:

- i. Kugatua madaraka ya Serikali kuu na kuyapeleka kwenye Serikali za Mitaa (LGAs) ili ziwe na madaraka kamili (to create more autonomous Local Government Authorities), kupitia “political decentralization”
- ii. kuhakikisha ufanisi katika utekelezaji wa shughuli za Halmashauri kupitia watumishi wa umma wanaowajibika kwa Serikali za Mitaa zenyewe (**“de-linking of local authority staff from the respective line-ministries, making them accountable to the LGA who will be their employer, fully responsible for all human resource management”- Administrative Decentralization**)
- iii. Kuziwezesha Halmashauri kukusanya mapato kutoka kwenye vyanzo vyake na kuwa na mfumo wa mgawanyo wa mapato kati ya Serikali kuu na Serikali za Mitaa (financial decentralization)
- iv. Kwa umuhimu wa kipekee maboresha pia yalikuwa na dhamira kuu ya kubadilisha mfumo wa mahusiano kati ya Serikali Kuu na Serikali za Mitaa, kutoka mfumo wa Serikali Kuu wa kuwa na **“control role”** na hivyo kuwa na wajibu wa kutunga sera na kuweka vigezo vya ubora wa huduma; na kuziwezesha Serikali za Mitaa kutekeleza sera kwa kuwajengea uwezo na kuwapatia raslimali fedha na utaalumu ili ziweze kutoa huduma inayolingana na ubora uliowekwa na kukubalika.

Mheshimiwa Spika, Ikumbukwe kuwa, Programu ya Maboresho ya Serikali za Mitaa ilitekelezwa sambamba na programmu nyingine za

uboreshaji wa Sekta za Umma na Sekta Binafsi. Moja kati ya nyanja muhimu za uboreshaji wa Sekta ya Umma ni uboreshaji wa Utumishi wa Umma yaani Civil Service Reform Programme (CSRP 1998), ambayo baadaye iliboreshwa na kutengeneza programu maalum ya miaka kumi na mitano Public Service Reform Programme (2000 -2015) yenye malengo makuu yafuatayo:

- i. Kuboresha utendaji
- ii. Kuweka tabia ya kufuatilia, kupima na kutathmini utendaji katika utumishi wa umma na utoaji wa huduma za umma
- iii. Kuweka mifumo ya kuinua kiwango cha ubora wa huduma (quality improvement cycles).

Mheshimiwa Spika, Maboresho hayo yalidhamiria kuimarisha utawala na utoaji huduma. mambo ambayo ni muhimu sana katika kuiondoa nchi yetu kwenye umasikini na pia kufikia vigezo vya mpango wa Maendeleo ya Millenia wa kupunguza umasikini wa kipato na nchi yetu kuwa na uchumi wa kati.

Mheshimiwa Spika, katika program ya maboresho ya Serikali za mitaa iliyochukua takriban miaka kumi kuanzia mwaka 1998 hadi 2008 ilikuwa inaenda sambamba na kuboresha sheria zinazohusika kuongeza vyanzo vya mapato kwa Serikali za mitaa kama ambavyo zilivyotungwa na Bunge hili Tukufu.

Mheshimiwa Spika, Kwa masikitiko makubwa ni kwamba uwekezaji wote huo uliofanywa na Serikali za awamu ya tatu na awamu ya nne umekuwa ni kazi bure, kwa vile katika uhalisia madaraka yamerudishwa Serikali Kuu.

Mheshimiwa Spika, Serikali ya awamu ya tano ambayo wananchi walikuwa na matumaini makubwa kwayo katika kugatua madaraka kwa lengo kukuza Demokrasia, ushirikishwaji wa wananchi katika mipango yao ya maendeleo na utawala bora inafanya kinyume kabisa na matarajio ya wananchi.

12. UGHARAMIAJI WA MPANGO WA MAENDELEO YA TAIFA

Mheshimiwa Spika, katika mapendekezo ya ugharamiaji wa Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Mwaka 2019/20 yamelenga kuzingatia vigezo vya mwenendo wa viashiria vya

uchumi, ukusanyaji wa mapato ya serikali, upatikanaji wa michango ya washirika wa maendeleo na uwekezaji wa sekta binafsi.

12.1. Mwenendo wa viashiria vya uchumi

(a) Kasi ya ongezeko la ukuaji wa watu

Mheshimiwa Spika, katika kitabu cha mapendekezo ya mpango 2019/20 kimebainisha mambo kadhaa katika kuangalia viashiria vya uchumi ikiwemo ongezeko la idadi ya watu, umiliki wa mali za kudumu, upatikanaji wa chakula n.k

Mheshimiwa Spika, ifahamike kuwa ongezeko la watu sio kiashiria kibaya katika uchumi, ila kutokana na kwamba serikali imeshindwa kuendana na kasi ya ukuaji wa watu basi kiashiria hiki cha uchumi ni changamoto kubwa kwa serikali hii.

Mheshimiwa Spika, kuanzia mwaka 2012 baada ya sensa iliyofanyika nchini ambapo idadi ya watu nchini ilikadiriwa kuwa takribani milioni 44; idadi ya watu imekuwa ikikua kwa kasi ambapo mpaka sasa kwa mujibu wa takwimu zilizotolewa katika mapendekezo ya mpango zinaonyesha kuwa mpaka mwezi Februari 2018, Tanzania Bara pekee ilikadiriwa kuwa na watu milioni 52.6.

Mheshimiwa Spika, katika hali kama hii, ni ajabu sana kusikia viongozi wakubwa wa serikali wakitoa kauli za kebehi, mizaha na ambazo zina athari kubwa katika ukuaji wa uchumi kutokana na viongozi hao kuhamasisha watu kuzaliana huku wakijua wazi serikali haina uwezo wa kutoa huduma bora za afya, elimu na maji.¹⁴ Bado nchi yetu

---

¹⁴<https://theworldnews.net/tz-news/rais-magufuli-awataka-watanzania-wasiogope-kuzaliana-nchi-yetu-imeanza-kuwa-ya-mfano>

inakabiliwa na tatizo kubwa la ajira kwa vijana ambao ndio wenye jukumu la kuongeza familia, bado wananchi wengi wanaishi katika lindi la umaskini na ujinga, elimu duni ya afya ya uzazi na ongezeko kubwa la watoto wenye utapiamlo na wale wa mitaani.

Mheshimiwa Spika,katika hali kama hii, tafsiri yake ni kuwa; serikali imeshindwa kuwa jawabu kwa wakulima, wafanyakazi na wafanyabiashara. Kambi Rasmi ya upinzani inaitaka serikali kuhakikisha kasi ya ukuaji wa ongezeko la watu unaakisi kasi ya ukuaji wa uchumi wa nchi kwa kuhakikisha huduma bora na za msingi zinawafikia wananchi ili ukuaji huo uwezo kuwa na tija kwa kuongeza nguvu kazi. Vilevile, Kambi Rasmi ya Upinzani inawataka viongozi wakuu wa nchi na wale waliopewa dhamana kupima kauli zao,na kuacha kutoa kauli ambazo kimsingi zinaweza kuleta athari kubwa katika uchumi wa nchi na kuongeza majanga kwenye jamii.

(b) Viashiria vya Umaskini

Mheshimiwa Spika,Serikali imeorodhesha katika Mapendekezo ya Mpango mwenendo wa viashiria vya umaskini katika kaya. Katika Mapendekezo hayo, Serikali imebainisha kuwa umaskini unaonyesha kupungua ikiwa kaya inamiliki simu ya mkononi,friji,pikipiki,magari,redio, baiskeli na ardhi.

Mheshimiwa Spika, pamoja na serikali kuainisha viashiria hivi, inaonyesha wazi kama nchi bado hatujawa makini (serious) katika masuala ya misingi ya uchumi. Tukumbuke kwamba umiliki wa samani au mali kama simu, friji, baiskeli,redio sio mali za kudumu kama ilivyoandikwa kwenye mapendekezo ya mpango ukurusa wa 11. Ifahamike kuwa mara nyingi katika jamii zetu mali kama hizi huweza kutolewa na ndugu, rafiki au jirani kama zawadi, msaada na ni

wachache sana wenye uwezo wa kununua mali hizi wenyewe hususani maeneo ya vijijini. Wakati mwingine hata utunzaji (maintenance) hutegemea misaada ya ndugu, jamaa au marafiki.

Mheshimiwa Spika, kwa nchi zilizoendelea au zilizo serious na masuala ya kiuchumi zimejikita kupima viashiria vya umaskini kwa kuangalia masuala ya kupungua kwa vifo hususani vifo vya watoto (child mortality), upatikanaji wa chakula na lishe bora (nutrition), muda wa kuwepo masomoni na kuanza shule kuanzia elimu ya awali mpaka elimu ya juu (years of schooling and enrollment), pamoja na ubora wa maisha ikiwepo upatikanaji wa maji safi na salama, uhakikika wa nishati ya umeme, nishati ya kupikia, ardhi, aina ya nyumba, na samani nyingine ndogondogo huja kama viashiria vya ziada¹⁵.

Mheshimiwa Spika, pamoja na kwamba ni aibu kubwa kwa nchi yetu kujikita katika kupima viashiria vya umaskini kwa vigezo ilivyovianisha lakini pia Kambi ya Upinzani Bungeni inataka kujua mpango huu wa maendeleo na unawezaje kufanikiwa ikiwa hali ya kiuchumi ya wananchi inazidi kuwa duni katika uhalisia ikiwa bado idadi ya watoto wenye utapiamlo nchini ni kubwa, kuna changamoto kubwa ya upatikanaji wa maji safi na salama mijini na vijijini, kuongezeka kwa matukio ya mauaji ndani ya familia na huku idadi ya wanaume wanaotelekeza wake na watoto ikizidi kuongeza kwenye jamii na hii ikiwa ni moja ya ishara mbaya ya kiuchumi?

---

¹⁵<http://hdr.undp.org/en/2018-MPI>

12.2. Ukusanyaji wa Mapato ya Serikali

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2017/18 serikali ilitarajia kukusanya kiasi cha shilingi trilioni 31.6. Katika fedha hizo kiasi cha shilingi bilioni 11,432.7 zilitengwa kama fedha za maendeleo , ambapo mpaka mwezi June 2018 kiasi cha shilingi bilioni 6,543.2 zilitolewa kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo ikiwa ni asilimia 57 tu ya lengo.

Mheshimiwa Spika, mara nyingi serikali imekuwa ikitoa fedha za maendeleo chini ya makadirio kama inavyoonekana kwa mwaka 2017/18. Hii imekuwa kama desturi ya serikali kushindwa kutoa fedha za maendeleo kwa ukamilifu. Mathalani kwa mwaka 2016/17 katika kitabu cha mpango wa maendeleo ya taifa uk 14, kinaonyesha kuwa serikali ilitenga bilioni 11,820.503 kwa ajili ya shughuli za maendeleo lakini kufikia februari 2017, ilitoa shilingi bilioni 3,975.4 tu ambapo kati ya hizo fedha za ndani zilikuwa ni 26.2 % na fedha za nje zilikuwa 7.37% tu.

Mheshimiwa Spika, pamoja na hilo mapato ya halmashauri yameshuka kutoka shilingi bilioni 665.4 mwaka 2016/17 mpaka shilingi bilioni 345.7 Agosti, 2018. Kitendo cha serikali kujipambanua kuwa kina kasimu mamlaka ya ukusanyaji kodi kwa Mamlaka ya Mapato (TRA) ili kuongeza mapato huku ikijua kabisa TRA haina rasilimali watu wa kutosha katika kazi ya ukusanyaji mapato hususani maeneo ya vijijini na miji midogo .Vilevile, kumekuwepo na matamko mbalimbali ya wanasiasa ambayo kimsingi yameathiri ukusanyaji wa mapato kwenye halmashauri nyingi nchini hususani zile zinazotegemea tozo za mazao na mifugo.

Mheshimiwa Spika, kitendo cha serikali kupoka vyanzo vya mapato (own source) kutoka serikali za mitaa kwenda serikali kama ilivyo kwenye Sheria ya Fedha 2016/2017/, kodi ya majengo n.k kimeathiri halmashauri nyingi nchini na hivyo zimeshindwa kujijendesha huku miradi mingi ya maendeleo ikikwama. Pamoja na hilo kuanzishwa kwa TARURA ambayo nayo imepoka tozo za vituo vya mabasi na maegesho ya magari binafsi imeathiri mapato mengi ya halmashauri.

Mheshimiwa Spika, pamoja na serikali hii imezidi kujigamba kuwa imeongeza ukusanyaji wa mapato basi watuambie fedha hizo zimetokana na nini wakati hakuna vyanzo vipya vilivyobuniwa na serikali mpaka sasa? Kambi Rasmi inatambua kuwa, serikali imekuwa na tabia ya kupanga mipango mikubwa ya ukusanyaji fedha huku ikijua haina uwezo wa kutekeleza mipango hiyo.

Mheshimiwa Spika, Kila mwaka bajeti ya serikali inaonyesha kupanda lakini upatikanaji wa fedha na utekelezaji wa bajeti ya maendeleo umekuwa sio wa kuridhisha. Pamoja na sababu zilizoanishwa katika kitabu cha mpango wa maendeleo ya taifa 2017/18 ukurasa wa 14, Kambi ya Upinzani imeweza kubaini sababu zifuatazo ambazo zinaikwamisha serikali hii kushindwa kutekeleza bajeti ipasavyo:

1. Sheria na mifumo ya kodi sio rafiki kwa walipa kodi na hivyo hamshawishi mwananchi kulipa kodi kwa hiari au kuona ni jukumu na haki yake kimsingi kuchangia maendeleo ya taifa (willingness)
2. Serikali imeshindwa kupanua wigo wa walipa kodi. Mara nyingi imekuwa ikikusanya kodi kutoka kwa watu wale wale kwa

kuweka viwango vikubwa vya kodi na hivyo kukatisha tamaa walipa kodi na kutengeneza mianya ya ukwepaji kodi

3. Mazingira ya biashara na uwekezaji nchini hayatabiriki na hivyo kusababisha wafanyabiashara wengi hasa wakubwa kuogopa kuleta mitaji au kuwekeza mitaji yao nchini. Hii ni pamoja na matamko ya viongozi wakubwa wa serikali yanayowakatisha tamaa wawekezaji na kurudisha nyuma jitihada za sekta binafsi katika kuchangia maendeleo ya nchi.
4. Ucheleweshaji wa utoaji fedha hasa za misaada , kutoaminika kupata mikopo kutoka mataifa ya nje na kukatisha misaada ya kifedha katika miradi ya maendeleo kunaweza sana kukachangiwa na mahusiano mabovu na mataifa ya nje, kutoheshimu mikataba ya kimataifa ikiwa ni pamoja na kutoheshimu baadhi ya haki za binadamu, kuminya uhuru wa wa habari n.k
5. Kupoka mamlaka ya ukusaji mapato kutoka serikali za mitaa (local government) kwenda serikali kuu imekuwa ni moja ya sababu kubwa kwa kuwa kwenye serikali za mitaa ndipo hasa miradi inapoibuliwa na vyanzo vya mapato huibuliwa huko.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni, inataka kujua uhalisia wa makusanyo ya serikali badala ya kuweka makadirio makubwa ya mpango huku ikijua kabisa haina uwezo wa kutekeleza. Fedha za maendelo zinazotolewa zimekuwa chini ya kiwango kwa muda mrefu. Sera mbadala ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inalenga katika kuhakikisha ugatuaji wa madaraka unalenga kupunguza mamlaka na majukumu ya serikali kuu na badala yake mamlaka yanapelekwa karibu na wananchi ili waweze kujiletea maendeleo kwa ukaribu zaidi.

13. MPANGO WA MAENDELEO NA UKUAJI WA ELIMU YA UFUNDI NA TEKNOLOJIA

Mheshimiwa Spika, katika mpango wa maendeleo wa taifa mwaka 2017/18 serikali ilitenga takribani bilioni 1 kwa ajili ya kuendeleza ujenzi wa vyuo vya ufundi katika mikoa mbalimbali. Jambo hili si geni kwa serikali kutenga fedha za ujenzi wa vyuo vya ufundi nchini. Hii ikiwa na maana kwamba dhamira ya serikali ni kuhakikisha kuwa tuna nguvu kazi kubwa ya vijana ambao wamepata ujuzi katika fani za ufundi.

Mheshimiwa Spika, katika mapendekezo ya mpango wa maendeleo ya taifa 2019/20 uk 37 serikali imebainisha ina lengo la kusomesha kwa wingi wataalam katika fani na ujuzi adimu ikiwa ni kuendeleza sayansi, teknolojia na ubunifu.

Mheshimiwa Spika, ni jambo la aibu sana kwa nchi yetu ambayo kila mwaka inazalisha wasomi na wajuzi katika fani mbalimbali lakini wajuzi hawa hawajaweza kukwamua nchi yetu katika hali duni ya kiuchumi, teknolojia na ubunifu. Pamoja na kuwa serikali yetu inazalisha wahandisi na wataalamu wengine wengi bado nchi yetu haijaweza kuwatumia ipasavyo katika kuvumbua na ugundua teknolojia yetu ambayo tunaweza kujivunia.

Mheshimiwa Spika, mathalani katika ujenzi wa barabara, madaraja, na hata majengo makubwa utawakuta raia wengi wa kigeni wakipewa kazi hizo huku wataalam wetu wengi wenye ujuzi hawana kazi. Katika ujenzi wa madaraja utawakuta wataalam wetu wengi wakiishia kufanya kazi za upimaji na kusuka nondo, wengi hawana

ubunifu wa ziada na hawajatengenezewa mazingira mazuri ya kuwa wabunifu. Hata pale ambapo anatokea raia mwenye vipaji vya ugunduzi wengi hawapewi ushirikiano ili kuwasaidia kufikia malengo yao. Hali kadhalika katika fani nyingine nyingi.

Mheshimiwa Spika, moja ya tamko la kiseri la serikali hii ni “ujenzi wa uchumi wa viwanda’. Azma hii inashindwa kufanikiwa kwa kuwa tu nchi yetu bado haijawekeza vya kutosha katika kuwatumia wataalamu wetu, sayansi, teknolojia na ubunifu. Kwa kiasi kikubwa tunategemea teknolojia kutoka nje na hatuonyeshi nia thabiti ya kuhakikisha tunawekeza katika ubunifu na uvumbuzi ili kuweza kupata teknolojia yetu. Nchi kama Singapore, Korea Kusini, Thailand na Malaysia wameweza sana kuwekeza nguvu katika nyanja ya teknolojia na ubunifu na hivyo kufanikiwa sana katika kunyanyua maendeleo ya uchumi .

Mheshimiwa Spika, kilimo chetu kinaweza tu kufanikiwa endapo tutawekeza katika teknolojia. Tutaweza kufungamanisha uchumi wa viwanda na kilimo endapo tutapanua wigo wa tafiti, kupunguza urasimu na kuruhusu vijana wetu kuwa wabunifu kuanzia mashuleni, kukuza vipaji vya wabunifu na kuwatambua katika fani mbalimbali. Katika Mwongozo wa Maandalizi ya Mpango na Bajeti kwa Mwaka 2019/20-2021/22 umedainisha kuwa shughuli za Uzalishaji viwandani zinatarajiwa kukua kwa asilimia 8.0 kwa mwaka 2018 lakini Kambi ya Upinzani inataka kujua shughuli hizo za uzalishaji viwandani zinawezaje kukuwa ikiwa serikali inashindwa kuwekeza ipasavyo katika teknolojia na ubunifu.

Mheshimiwa Spika, Sera Mbadala ya Kambi Rasmi ya Upinzani inalenga katika kuhakikisha inawekeza katika elimu ya ufundi, kujenga mazingira wezeshi ya ugunduzi na uvumbuzi kuanzia mashuleni, kuwekeza katika tafiti na teknolojia katika nyanja zote ili kuwa na jamii inayoendana na mabadiliko ya utandawazi.

14. USAWA WA JINSIA KATIKA MPANGO WA BAJETI

Mheshimiwa Spika, JINSIA ni dhana inayoelezea tafsiri ya jamii kuhusu wajibu na haki za KE na ME katika jamii, tofauti na JINSI ambayo ni dhana inayoelezea tofauti za kimaumbile au kibaiolojia – yaani hali ya kuzaliwa mwanamke au mwanaume. Kwa kuwa jinsia inahusika zaidi na wajibu au shughuli wanazofanya wanaume au wanawake, basi kwa vyovyote vile shughuli hizo zitakuwa na uhusiano wa moja kwa moja au vinginevyo katika kujenga na kukuza uchumi wa taifa.

Mheshimiwa Spika, Taifa letu linatambua umuhimu wa mchango wa jinsia zote mbili katika kulijenga taifa na ndio maana waasisi wa taifa letu waliafiki kuweka picha au taswira ya mwanaume na mwanamke katika Nembo ya Taifa wakimaanisha kwamba taifa litajengwa na wanaume na wanawake katika kazi zao na nafasi zao mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, ili wanaume na wanawake waweze kutekeleza jukumu hilo la kujenga taifa, ni lazima wapatiwe fursa sawa ili waweze kutumia maarifa yao na uwezo walio nao kutoa mchango wao katika ujenzi wa taifa.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inatambua hatua mbalimbali zilizochukuliwa na Serikali katika kuhakikisha hakuna ubaguzi wa kijinsia, ili watu wote waweze kupata fursa sawa za kushiriki katika shughuli za kiuchumi na hivyo kutoa mchango wao katika ujenzi wa uchumi wa taifa. Miongoni wa hatua hizo ni pamoja na kuridhia mikataba ya kimataifa na kikanda inayohusu kuleta usawa wa kijinsia na uwezeshaji wa wanawake ikiwemo:

- i. Mkataba wa Kuondoa Aina Zote za Ukatili Dhidi ya Wanawake (CEDAW 1979)

- ii. Maazimio ya Beijing
- iii. Ajenda ya Umoja wa Afrika Kuhusu Usawa wa Jinsia au Katika Mkakati wa AGENDA 2063
- iv. Itifaki ya Usawa wa Jinsia wa Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika (SADC) (2007)
- v. Malengo Makuu ya Milenia na Sasa Malengo 17 Endelevu ya Dunia (SDGs) nk

Mheshimiwa Spika, pamoja na dhamira hiyo njema ya Serikali, bado kuna changamoto kubwa katika kuzingatia usawa wa kijinsia katika sekta mbali mbali za kiuchumi. Changamoto hizo ni kama ifuatavyo:

- i. Wanawake na wasichana wengi hapa nchini hawana fursa na haki sawa katika takriban maeneo yote ya jamii ikiwemo kufikia, kutumia na kumiliki rasilimali zikiwemo ardhi, fedha, taarifa, teknolojia na kubwa zaidi katika elimu hasa watoto wa kike nk. Kwa mfano utafiti wa TDHS 2010 ulibaini kuwa ni asilimia 8 tu ya wanawake wanamiliki ardhi yao peke yao ikilinganishwa na asilimia 30 ya wale wanaomiliki katika mfumo wa pamoja. Aidha, utafiti uliofanywa na Oxfam, 2012 ulibaini kwamba ni asilimia 5 tu ya wanawake wanaofanya kazi za kilimo wenye kumiliki ardhi yao, na asilimia 44 wanafanya shughuli za kilimo kwenye ardhi inayomilikiwa na waume zao na asilimia 35 wanafanya kilimo katika ardhi inayomilikiwa na ukoo. Katika utafiti huo, ilibainika pia kwamba ni asilimia 13 tu ya kaya zinazoongozwa na KE wanapata mikopo ikilinganishwa na asilimia 33 ya kaya zinazoongozwa na wanaume. Hali hii inazuia wanawake kupata fursa za kujiendeleza kiuchumi.
- ii. Wanawake na wasichana bado hawana fursa sawa na wanaume kufikia huduma bora za kijamii zikiwemo elimu, afya, maji , nishati na huduma za ugani. Kwa mfano Demographic Health Survey 2010 ilibainisha kuwa asilimia 19.1 ya wanawake wenye umri kati ya miaka 20 – 24 hawana elimu kabisa ikilinganishwa na asilimia 10.5 ya wanaume.
- iii. Wanawake hawana fursa sawa na wanaume katika maamuzi kuhusu maslahi yao kuanzia ngazi ya familia hadi taifa. Utafiti wa DHS 2010 ulibaini pia kwamba katika uongozi wanawake katika ngazi za wilaya na serikali za mitaa wanawake walikuwa ni asilimia 10tu au pungufu.

Mheshimiwa Spika, ukiachilia mbali ubaguzi huo wa kijinsia katika fursa mbalimbali bado kuna ongezeko kubwa la ukatili dhidi ya wanawake na watoto, vitendo vya ubakaji kwa wanawake, mimba za utotoni kwa wasichana na mila kandamizi dhidi ya wanawake hususan ukeketaji, utakasaji, nyumba ntobhu, nk.

Mheshimiwa Spika, kutokana na hali hiyo, Kambi Rasmi ya Upinzani inaishauri Serikali kutekeleza mambo yafuatayo:

- i. Kuweka lengo mahusi la kuzingatia usawa wa kijinsia ili lielekeze jinsi ya kutafsiri jinsia katika malengo/ vipaumbele vingine vyote na pia kuendeleza juhudi zilizokwisha kufanyika kaitika kufikia usawa wa kijinsia katika ngazi mbalimbali za jamii.
- ii. Kuweka mazingira ya kuwajengea uwezo wasichana katika kujenga wataalam wenye ujuzi maalum.
- iii. Kuweka mfumo wa bajeti unaozingatia usawa wa kijinsia.

15. HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, naomba kumalizia hotuba yangu kwa kurejea tena wito wangu kwa Serikali na wananchi wote wenye mapenzi mema; kwamba; “hili taifa ni letu sote” Hakuna Mtanzania zaidi ya mwingine – wote ni watanzania. Hizi kauli za kusema kwamba kuna wazalendo na wasio wazalendo au wapinga maendeleo, ni kauli za kichochezi na kibaguzi na hazilijengi taifa bali zinalipasua.

Mheshimiwa Spika, hali kadhalika hakuna yeyote mwenye hati miliki ya Taifa hili. Kama kuna kiongozi aliyepewa dhamana ya kuliongoza taifa hili kwa kipindi fulani cha muda; atambue kwamba hiyo ni dhamana tu – tena ya muda mfupi, lakini hii nchi sio mali yake. Ana wajibu wa kuliunganisha taifa na sio kulisambaratisha au kuligawa kwa misingi ya aina yoyote ile - iwe ya kidini, kiitikadi au ukanda.

Mheshimiwa Spika, Utangamano katika taifa ni jambo la msingi sana. Umoja na mshikamano wa kitaifa ndio moyo wa taifa lolote duniani linalohitaji kuwepo na kuendelea kuwepo. Inatakiwa Mtanzania mmoja akiumizwa iwe tumeumizwa wote; mmoja akipotea tuhuzunike wote; - lakini yanayoendelea sasa; ya wengine kupotea huku wengine

wanafanya sherehe; wengine kuuwawa huku wengine wakiendelea na shughuli zao kana kwamba hakuna kilichotokea; tunajenga utamaduni na desturi mbaya kuwahi kutokea duniani; na yamkini tukaingia kwenye kitabu cha rekodi za dunia (the guiness book of records) za kuwa taifa la kwanza duniani lisilojali utu wa mwanadamu.

Mheshimiwa Spika, nataka niseme tena; uhalali (legitimacy) hautafutwi kimabavu. Hali kadhalika heshima hailazimishwi bali huja yenyewe kutokana na matendo mema afanyayo mtu na watu wengine kuwiwa kumpa heshima. Ili uheshimike kama kiongozi timiza wajibu wako kwa kutenda haki kwa kila mtu – kwa kufanya hivyo Mungu ataiamuru heshima ikufuate – hata kama uko usingizini. *“But don't kill or plan to kill, demanding for respect and legitimacy by force; it will backfire”*

Mheshimiwa Spika, majibu sahihi ya kuondokana na athari za utukufu binafsi (personal glory) katika kuongoza nchi ni kujenga mifumo na taasisi imara zitakazojisimamia na kujiendesha kwa namna ile ile hata kama atakuja kiongozi mwingine ili tuweze kuwa na uendelevu (sustainability) katika utendaji wa Serikali na pia kuondoa manung'uniko dhidi ya viongozi. Dawa pekee ya kuondoa kufanya kazi kwa upendeleo (subjectivity and bias) ni kuongozwa na sheria, taratibu na kanuni na sio utashi wa mtu. Kujenga taasisi imara kwa maendeleo endelevu inawezekana ikiwa tutahuisha mchakato wa Katiba Mpya. Ingawa Mkuu wa Nchi ameshaweka wazi msimamo wake kwamba hana mpango na Katiba Mpya, kwake yeye ni kuchapa kazi tu, bado mchakato wa Katiba Mpya unabaki kuwa changamoto kwa Serikali hii, kwa kuwa huwezi kuchapa kazi tu bila mwongozo au kanuni za kuifanya kazi hiyo ili ifikie malengo yaliyokusudiwa. Kuchapa kazi tu bila kuwa na mipaka na malengo yanayokusudiwa ni sawa na kwenda bila mwelekeo na kwa hiyo, hatari ya kutumbukia shimoni ni kubwa.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, naomba kuwasilisha.

Halima James Mdee (Mb)

WAZIRI KIVULI WA FEDHA NA MIPANGO

**NA MSEMAJI MKUU WAKAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI
KATIKA WIZARA YA FEDHA NA MIPANGO**

6 Novemba, 2018